

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ЛОМАЧИНСЬКА Ірина Анатоліївна

УДК 336.01(043.3/.5)

**ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Чернігів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова України, м. Одеса.

Науковий консультант доктор економічних наук, професор
Мельник Віктор Миколайович,
Державна освітня установа «Навчально-методичний центр з питань якості освіти»,
директор.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Дубина Максим Вікторович,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

доктор економічних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України
Сафонов Юрій Миколайович,
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України,
заступник директора;

доктор економічних наук, професор
Сідельникова Лариса Петрівна,
Херсонський національний технічний університет
Міністерства освіти і науки України,
завідувачка кафедри фінансів, банківської справи та страхування.

Захист відбудеться «12» травня 2021 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.051.04 у Національному університеті «Чернігівська політехніка» за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95, ауд. 335.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Чернігівська політехніка» за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Автореферат розісланий «09» квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

В. В. Виговська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна фінансова система поряд із технологіями, продуктивністю праці й капіталу, інноваціями, накопиченням людського капіталу виступає чинником економічного зростання та соціального прогресу. Її ефективність та стабільність, здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам відіграє важливу роль у формуванні та використанні фінансового потенціалу, що сприяє структурній перебудові та формуванню конкурентних переваг національної економіки, зростанню підприємницької, інвестиційної та інноваційної активності, створює умови для зростання доходів, рівня та якості життя. Тривалий час фінансова система України характеризується нестабільністю розвитку, неоптимальною організаційно-інституційною структурою в результаті неефективних трансформаційних процесів, накопичення макроекономічних і макрофінансових дисбалансів, ускладнення фінансових процесів, посилення залежності від зовнішніх фінансових потоків, що за відсутності належної координації призводить до зниження ефективності реалізації її базових функцій. У результаті цього посилюється спекулятивна складова та відрив фінансового сектору економіки від реального, горизонтальне та вертикальне розбалансування фінансових потоків, зростають фінансові ризики та витрати на підтримання стабільності фінансової системи України.

У цьому контексті вагомості набуває завдання інституційної трансформації вітчизняної фінансової системи, спрямованої на формування та розвиток її конкурентоспроможності. Це можливо лише за умови створення сприятливого інституційного середовища, оптимальної інституційної структури фінансової системи, забезпечення її інституційної рівноваги та ефективності на основі раціонального інституційного регулювання, що вимагає відповідних інституційних змін, спрямованих на економію транзакційних, організаційних, трансформаційних витрат, зменшення асиметрії інформації та опортуністичної поведінки, недопущення несприятливого відбору. Зазначені аспекти актуалізують потребу подальшого дослідження теоретико-методологічних засад інституційної трансформації фінансової системи України з урахування умов сучасного розвитку, варіативності інтересів і цінностей суб'єктів фінансових відносин, впливу зовнішнього і внутрішнього середовища.

Значний теоретичний та методологічний внесок у дослідження розвитку фінансової системи та його інституційного супроводу внесли такі закордонні вчені, як Дж. Акерлоф, В. Баумоль, Т. Бек, А. Бут, Р. Голдсміт, А. Деміргук-Кунт, Т. Егертсон, К. Ерроу, Л. Зінгалес, І. Івашківська, Дж. М. Кейнс, Р. Кінг, Р. Коуз, Р. Левін, С. Маєрс, М. Міллер, Х. Мінські, Я. Міркін, Ф. Мішкін, Ф. Модільяні, Д. Норт, К. Перес, Р. Ла Порта, Р. Раджан, А. Сміт, М. Спенс, Дж. Стігліц, М. Столбов, М. Тіроль, А. Тхакор, Дж. Хіршліфер, Дж. Ходжсон, Й. Шумпетер та інші. Окремим аспектам організаційно-інституційного розвитку фінансової системи України присвятили праці українські вчені, серед яких: В. Базилевич, А. Вожжов, С. Волосович, В. Виговська, М. Дубина, М. Житар, М. Забаштанський, Т. Єфименко, Ю. Коваленко, М. Корнеєв, М. Кужелєв, А. Мазаракі, В. Міщенко, В. Лагутін, С. Лондар, В. Мельник,

М. Мельник, В. Опарін, Ю. Сафонов, О. Рожко, О. Сосновська, Л. Сідельникова, Н. Ткаченко, В. Тропіна, І. Чугунов, С. Юрій, П. Юхименко та ін.

Незважаючи на чисельні дослідження, що присвячені різним аспектам розвитку фінансової системи та віддаючи належне доробку науковців, слід зауважити, що питання інституційної трансформації фінансової системи в науковій літературі висвітлені фрагментарно та потребують подальших досліджень. Нині залишаються маловивченими питання сформованості та якості інституційного середовища фінансової системи. Важливим є висвітлення взаємозв'язків між організаційно-інституційними компонентами фінансової системи як цілісного комплексу, з урахуванням відповідних властивостей, що дозволить забезпечити її стійкість відповідно до сучасних перетворень. Подальшого дослідження та аргументації потребують підходи до інституційної трансформації фінансової системи та розробки механізму її інституційного регулювання в контексті сприяння стійкому економічному зростанню. Удосконалення потребують методичні підходи до оцінки інституційного середовища фінансової системи, ефективності інституційних змін, її інституційної модернізації. Водночас формування сучасних концептуальних підходів до інституційної трансформації фінансової системи зумовлює подальший інтерес до дослідження теоретичних, методологічних, науково-практичних аспектів її інституційних змін, зокрема в умовах технологічних змін та посилення глобальних перетворень.

Невирішеність та значущість окреслених проблем обумовила вибір теми дисертації, логіку постановки завдань, визначили мету, завдання, об'єкт, предмет логіку та зміст дослідження.

Зв'язок наукової роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота є складовою науково-дослідної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова за темами: «Дослідження процесів інституціоналізації соціально-економічної діяльності в умовах трансформації економіки» (номер державної реєстрації 0118U007174), у межах якої авторкою охарактеризовано стан інституційного розвитку фінансової системи; «Дослідження формування інституціональних структур в умовах ринкової трансформації» (номер державної реєстрації 0112U002908), де дисертанткою розроблено концепцію інституційної модернізації фінансової системи України; «Стратегічні орієнтири модернізації економіки України та її регіонів» (номер державної реєстрації 0114U001554), у межах якої здобувачкою здійснено теоретичне моделювання інституційного середовища та інституційної структури національної фінансової системи.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних та методологічних засад інституційної трансформації національної фінансової системи та розроблення пропозицій, спрямованих на забезпечення її ефективності для стійкого економічного зростання України.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- систематизувати теоретичні підходи до визначення сутності фінансової системи, уточнити актуальний в умовах інституційної трансформації поняттєвий апарат;
- обґрунтувати концептуальні положення інституційного розвитку фінансової системи та її трансформації;
- розвинути методологічний базис дослідження інституційної трансформації фінансової системи;
- обґрунтувати логічну послідовність структурно-параметричного оцінювання інституційних змін у фінансовій системі країни;
- сформуувати механізм інституційного регулювання фінансової системи;
- охарактеризувати тенденції розвитку фінансової системи України та виявити вплив інституційних змін;
- запропонувати теоретико-прикладні положення інституційної трансформації фінансової системи під впливом технологічних змін;
- розробити концептуальну модель поведінки суб'єктів фінансової системи в умовах інституційних трансформацій;
- запропонувати наукові підходи до інституційної трансформації фінансової системи на основі сталого розвитку;
- сформуувати комплекс науково-прикладних рекомендацій щодо прискорення інституційної трансформації фінансової системи України;
- розробити методичний підхід до оцінювання ефективності інституційних змін фінансової системи країни;
- обґрунтувати напрями нарощування ефективності фінансової системи України.

Об'єктом дослідження є процес інституційної трансформації фінансової системи України.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та науково-прикладні основи інституційної трансформації фінансової системи України в сучасних умовах.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії та теорії фінансів. У роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, що дало змогу забезпечити досягнення сформульованої мети та вирішення поставлених завдань, зокрема: *наукова абстракція, морфологічний аналіз, логічний, порівняння, узагальнення* – для обґрунтування і уточнення поняттєво-категоріального апарату; *класифікаційно-аналітичний* – для обґрунтування структури фінансової системи, виявлення факторів інституційного розвитку та інституційної трансформації фінансової системи; *узагальнення, групування, систематизації, структурування* – для теоретичної концептуалізації інституційної структури (порядку) фінансової системи, визначення інституційних трансформацій фінансової системи в умовах технологічних змін, сталого розвитку, розробки механізму інституційного регулювання та методи оцінки ефективності інституційних змін, обґрунтування стратегічних пріоритетів інституційної модернізації фінансової системи;

структурний, гносеологічний, системно-інтеграційний, логічний, синергетичний, аналітичний – для формування методології дослідження інституційної трансформації фінансової системи; *ретроспективний і компаративний аналіз, SWOT і PEST аналіз, статистичні методи* – для аналізу і оцінки розвитку національної фінансової економіки України та її інституційної структури; *системний підхід, аналіз та синтез, діагностика* – з метою дослідження взаємозв'язків і взаємодії компонентів фінансової системи, її інституційного середовища, його впливу на розвиток фінансової системи; *емпіричний і статистичний аналіз, економіко-математичне моделювання* – для дослідження впливу рівня сформованості та якості інституційного середовища фінансової системи та його впливу на динаміку і структуру розвитку фінансової системи, оцінки та прогнозування розвитку фінансової системи; *логіко-змістовного моделювання* – при обґрунтуванні домінант інституційного розвитку та інституційної модернізації фінансової системи в контексті забезпечення стійкого економічного зростання. У дослідженні використано *графічний метод* для наочного відображення наукових результатів дисертаційної роботи.

Інформаційною базою досліджень слугували законодавчі і нормативні акти України з питань інституційної трансформації фінансової системи, офіційна інформація Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Світового банку, МВФ, наукові праці, розробки вітчизняних та закордонних учених із напрямку дослідження, результати власних наукових та аналітичних досліджень, офіційні публікації міжнародних інституцій, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дослідження, що визначають наукову новизну одержаних результатів, які є особистим здобутком автора та виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

– побудовано методологічний конструкт дослідження інституційної трансформації фінансової системи, який ґрунтується на узагальненні фундаментальних положень сукупності теорій розвитку та концепцій формування фінансової системи, що дозволило обґрунтувати модель інституційної трансформації фінансової системи через кардинальні якісні зміни її інституційної структури в результаті конфлікту інтересів і цінностей суб'єктів фінансових відносин, впливу внутрішнього та зовнішнього середовища, встановити взаємозв'язок між розвитком фінансової системи, економічним зростанням та інституційними змінами, розробити алгоритм оцінювання сформованості та якості інституційної структури, її впливу на розвиток фінансової системи, сформувати механізм інституційного регулювання фінансової системи, обґрунтувати інституційні можливості модернізації національної фінансової системи;

– розроблено на основі синтезу базових положень теорії поведінкових фінансів та інформаційно-мережевої економіки нову модель адаптивної поведінки суб'єктів фінансової системи, яка враховує вплив нових ендегенних

та екзогенних чинників, ймовірні сценарії зміни такої поведінки, специфічні риси її формування в турбулентному економічному середовищі та описує особливості стратегічного розвитку таких організацій у нових інституційних умовах розбудови фінансової системи;

– запропоновано теоретико-прикладні положення інституційної трансформації фінансової системи під впливом технологічних змін, зміст яких зосереджений на перетворенні базових інституцій, формуванні нової ринкової та суб'єктної структури фінансової системи, трансформації її конкурентного середовища, домінуванні бізнес-моделей персоніфікованої клієнтоорієнтованості та фінансової екосистеми, орієнтований на нову парадигму фінансового регулювання, соціалізацію, що дозволяє обґрунтувати стратегічні напрями інституційної модернізації національної фінансової системи з огляду на глобальні тренди;

– розроблено концептуальну модель механізму інституційного регулювання фінансової системи, в основу якої покладено принципи управління та адаптації складних систем, і представлено як мультикомпонентну систему взаємодії між відповідними складовими, які здійснюють цілеспрямований вплив на процес проєктування, реалізації, оцінювання ефективності інституційних змін фінансової системи на основі організаційно-функціональної, інструментальної, ресурсної підтримки, що забезпечить інституційну рівновагу та інституційну ефективність такої системи за допомогою зростання ефективних інституцій, генерування інституційних інновацій і дасть змогу виявити напрями удосконалення її державного регулювання;

удосконалено:

– семантику поняття «інституційна структура фінансової системи» як динамічну сукупність формальних і неформальних інституцій, що визначає каркас і стратегії розвитку фінансової системи, інституціональні матриці та моделі фінансової поведінки та ініціює зміни й перетворення в системі на основі селекції та поширення інституцій, генерування інституційних новацій, які залежно від якісних та кількісних характеристик визначають форми інституційного розвитку (зміни, перетворення, деформації, трансформації). Такі положення формують підґрунтя для дослідження інституційного розвитку та інституційної трансформації фінансової системи України, розробки методичних підходів до аналізу інституційних змін, інституційного регулювання, інституційної модернізації фінансової системи;

– аналітичний інструментарій обґрунтування стратегічних рішень щодо інституційного розвитку фінансової системи, який, на відміну від існуючих напрацювань, ґрунтується на сукупності якісних та кількісних індикаторів та включає методичні підходи до оцінки сформованості та якості інституційної структури фінансової системи, оцінки та прогнозування його впливу на розвиток національної фінансової системи, що дозволило виявити деструктивні елементи та диспропорції в інституційному середовищі фінансової системи, обґрунтувати стратегічні напрями та домінанти її інституційної модернізації на основі кількісних та якісних змін;

– наукові підходи до аргументації потреби інституційної трансформації фінансової системи, в основу яких, на відміну від існуючих напрацювань, покладено концепти сталого розвитку, технологічних та інституційних змін, суспільного вибору, соціалізації, результатом яких є формування принципів, цінностей поведінки, орієнтованих на гармонійний розвиток економіки, суспільства і навколишнього середовища, соціальні інновації та людину, що дозволяє сформувати парадигму збалансованості інтересів стейкхолдерів, що створює переваги для суспільства, вирішує його потреби, «провали» ринку і «провали» держави, визначає передумови для свідомого (відповідального) фінансування та інвестування, що разом з фінансовою вигодою забезпечує позитивний ефект управлінських практик, соціальний та екологічний вплив і, як результат, сприяє ефективності та стабільності фінансових потоків, збільшує фінансовий потенціал розвитку національної економіки. Це також дозволило обґрунтувати роль і напрями участі держави в регулюванні фінансових та інвестиційних потоків;

набули подальшого розвитку:

– змістовна інтерпретація фінансової системи, яку, запропоновано розглядати: як механізм координації фінансових потоків з метою економії транзакційних і організаційних витрат, усунення асиметричності інформації, вирішення проблеми несприятливого відбору; як економічний інститут, що являє собою сукупність «правил гри» та механізмів їх реалізації, організаційних структур, що упорядковує і самоорганізовує фінансовий простір, формує сталі відносини у фінансовому середовищі; як інституційну структуру, що змінюється під впливом інформаційно-мережевої економіки, технологічних змін, глобальних викликів, трансформації цінностей. Такі підходи дозволяють обґрунтувати інституційні зміни фінансової системи щодо поліпшення реалізації її функцій, забезпечення конкурентоспроможності та розвинути теоретико-методологічну основу дослідження інституційних аспектів розвитку фінансової системи;

– поняттєвий апарат теорії фінансів у частині уточнення змісту таких дефініцій: 1) «*фінансова архітектура*», яку запропоновано розглядати як сукупність формальних і неформальних інституцій щодо формування і розвитку фінансової системи, інститутів-організацій та ринків, що визначають правила та процедури функціонування і регулювання фінансових процесів, зумовлює внутрішню будову інституційного порядку фінансової системи; 2) «*конкурентоспроможність фінансової системи*» як здатність фінансової системи ефективно виконувати власні функції щодо забезпечення адаптивного формування фінансового потенціалу та його раціонального використання відповідно до стратегічних цілей і пріоритетів, потреб та інтересів стейкхолдерів на основі інституційної рівноваги та інституційної ефективності; 3) «*інституційна модернізація фінансової системи*» як складного системного процесу трансформацій на основі фундаментальних взаємопов'язаних елементів (інституційні зміни, фінансова політика, соціалізація), який базується на концепціях економічного розвитку та конкурентоспроможності. Такий підхід до розуміння вказаних понять доповнює науково-методологічний та

методичний базис та підґрунтя для подальшого дослідження інституційної трансформації фінансової системи;

– науково-прикладні рекомендації щодо прискорення інституційної трансформації фінансової системи України в контексті її модернізації, які спрямовані на створення ефективного механізму інституційних змін, їх трансформацію відповідно до соціально-економічного й політичного стану країни, адаптивність результатів змін до інтересів суб'єктів фінансових відносин, стійкість розвитку й ефективність фінансової системи, що забезпечить конкурентоспроможність фінансової системи за рахунок корекції, удосконалення, доопрацювання наявних інституцій та проєктування нових та сприятиме нарощенню фінансового потенціалу та його використанню для забезпечення стійкого економічного зростання;

– методичний підхід до оцінювання ефективності інституційних змін фінансової системи, який, на відміну від усталеної практики, ґрунтується на використанні кількісного та якісного аналізу змін, застосовується на етапі проєктування, реалізації, модернізації змін, що дозволяє здійснити ефективну селекцію інституцій, збільшити їх життєвий цикл, зменшити організаційні та трансформаційні витрати, підвищити рівень обґрунтованості рішень у процесі інституційного регулювання;

– аргументація стратегічних доміант вдосконалення інституційної структури національної фінансової системи, які, на відміну від усталених, визначені на основі композиційної системи показників, індикаторів, параметрів, критеріїв комплексної оцінки інституційної структури фінансової системи, прогнозування факторів фінансового форсажу, ґрунтуються на світовому досвіді, та дозволяють визначити інституційний потенціал підвищення ефективності реалізації функцій фінансової системи, визначити стратегічні напрями її модернізації, обґрунтувати вектори удосконалення інституційного регулювання фінансової системи в контексті її конкурентоспроможності та стійкого економічного зростання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок та практичних рекомендацій щодо інституційної трансформації фінансової системи України. Матеріали та висновки дисертації впроваджені в діяльність:

– Департаменту економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації (довідка від 22.01.2021 р.). – при розробці та реалізації політики економічного та соціального розвитку регіону, політики з питань розвитку підприємництва та регуляторної політики;

– Головного управління ДПС у Миколаївській області (довідка від 22.01.2021 р.). – методичні підходи до оцінки фінансового розвитку та його впливу на національну економіку, інституційного середовища фінансової системи України;

– ПАТ «Банк Восток» (довідка № 04/02-125 від 04.12.2020 р.) – концепт «модель мислення» фінансового інституту з метою формування стратегії розвитку, конкурентних переваг, політики управління персоналом;

– Одеської регіональної торгово-промислової палати (довідка № 1/28.01 від 28.01.2021 р.) – у процесі підготовки аналітичних матеріалів про стан фінансової системи України та її інституційне середовище;

– Територіального відділення Всеукраїнської професійної громадської організації «Спілка аудиторів України» в Одеській області (довідка № 10-8 від 21.12.2020 р.) – методичні підходи до оцінки інституційної структури фінансової системи;

– ГО «Агенція забезпечення якості освіти і науки та розвитку європейських суспільних ініціатив» (довідка № 03/12 від 10.12.2020 р.) – у процесі підготовки довідкової інформації про стан національної фінансової системи та кредитування для малого підприємництва.

Результати дисертації використовуються в навчальному процесі Одеського національного університету імені І. І. Мечникова при підготовці та оновленні навчально-методичних матеріалів з навчальних дисциплін «Економічна і фінансова політика в умовах глобалізації», «Управління фінансовою та інвестиційною діяльністю», «Фінансова та грошова економіка» (акт впровадження № 01/10/20 від 06.10.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним і завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки й рекомендації, що виносяться на захист, одержано авторкою особисто. Обсяг особистого внеску в працях дисертантки, опублікованих у співавторстві, наведено у списку публікацій. Матеріали та висновки кандидатської дисертації при підготовці цієї роботи не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях, зокрема: «Інституційні засади функціонування економіки в умовах трансформації» (м. Одеса, 2010 р.), «Добробут націй в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 2012-2020 рр.), «Фірма та ринок в умовах інституціоналізації економічного розвитку» (м. Одеса, 2012 р.), «Science – od teorii do praktyki» (м. Сопот (Польща), 2013 р.), «Institutionelle Grundlagen für die Funktionierung der Ökonomik unter den Bedingungen der Transformation: Sammelwerk der wissenschaftlichen» (м. Нюнберг (Німеччина), 2014 р.), «Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka» (м. Варшава (Польща), 2014 р.), «Ринкові, державні та корпоративні структури в умовах глобальних трансформацій» (м. Одеса, 2014 р.), «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості» (м. Львів, 2015 р.), «Економічний розвиток: теорія, методологія, управління» (м. Київ – м. Барселона, 2015 р.), «Modern transformation of economics and management in the era of globalization» (м. Клайпеда (Литва), 2016 р.), «Formation of modern economic area: benefits, risks, implementation mechanisms» (м. Тбілісі (Грузія), 2016 р.), «Фінансова політика у системі

соціально-економічного розвитку України» (м. Київ, 2016 р.), «Трансформація фінансових ринків в умовах глобальної нестабільності: реалії сьогодення та погляд у майбутнє» (м. Риміні – м. Ірпінь, 2017 р.), «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки» (м. Львів, 2017 р.), «Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.» (м. Київ, 2017 р.), «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи» (м. Полтава, 2019 р.), Міжнародний Форум EFBM «Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління. Глобальні економічні виклики та можливості у цифрову епоху» (м. Київ, 2019 р.), «Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища» (м. Одеса, 2016, 2018, 2020 pp.), «Sustainable Innovation and Emerging Trends in Business and Management (ICSIEM'20)» (м. Прага (Чехія), 2020 р.), «Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T'20)» (м. Харків, 2020 р.).

Публікації. Найсуттєвіші теоретичні та практичні результати дослідження відображено у 66 наукових працях, з них: 1 одноосібна монографія, розділи у 8 колективних монографіях, 28 статей – в наукових фахових виданнях і виданнях, внесених до наукометричних баз даних та наукових періодичних виданнях інших держав, 1 стаття в інших виданнях, 28 публікація за матеріалами наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій 53,64 друк. арк., з яких 46,64 друк. арк. належить особисто автору.

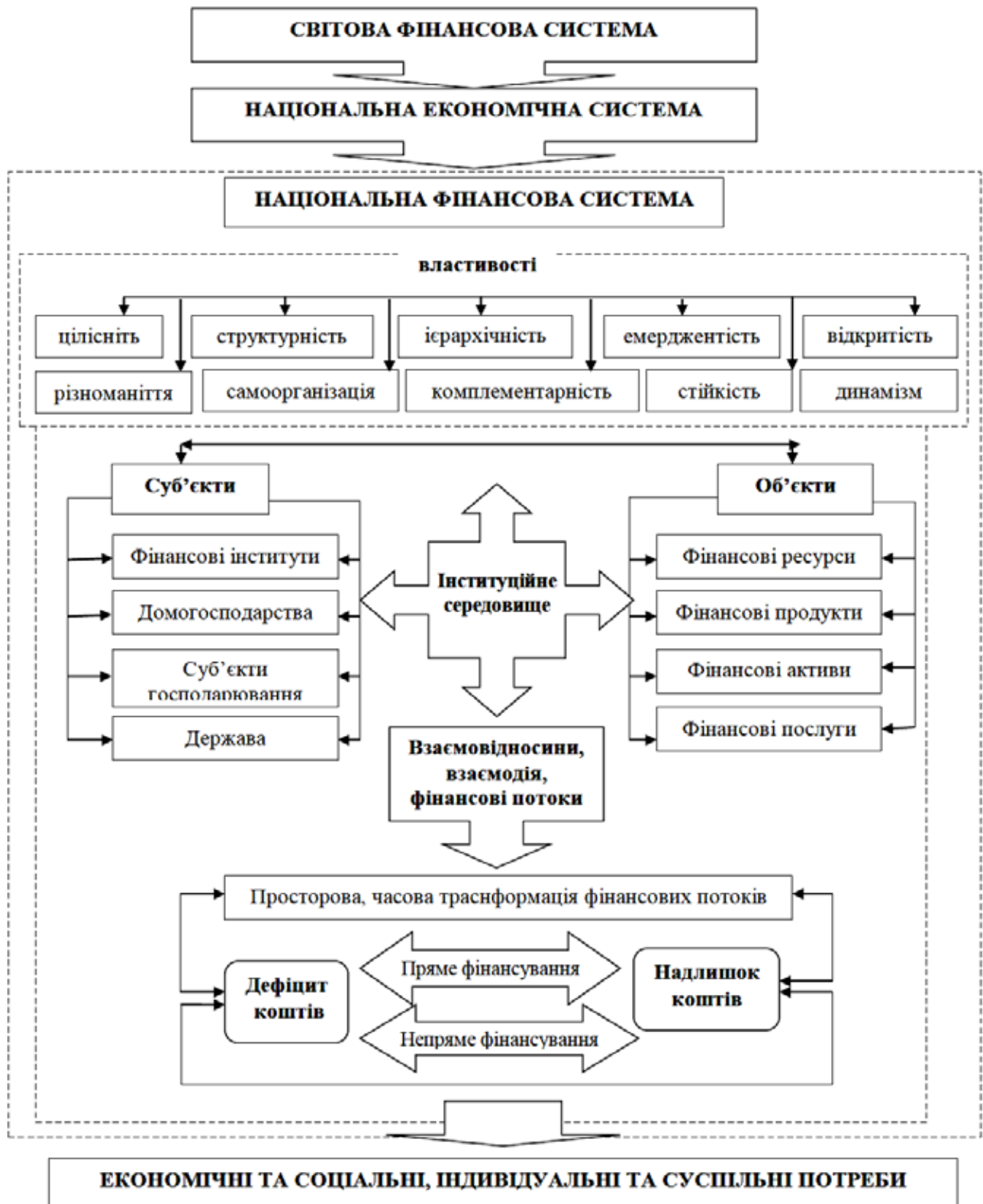
Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 459 сторінок, основний обсяг дисертації викладено на 372 сторінках. Робота містить 42 таблиці, 29 рисунків та 4 додатки. Список використаних джерел налічує 378 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертаційної роботи обґрунтовано актуальність теми та розкрито її зв'язок із науковими концепціями, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У першому розділі – **«Теоретичні основи інституційного розвитку національної фінансової системи»** – систематизовано теоретичні підходи до визначення сутності фінансової системи та уточнено актуальний поняттєвий апарат; обґрунтовано концептуальні положення інституційного розвитку фінансової системи та її трансформації.

Обґрунтовано, що фінансова система це сукупність відносин і взаємодій між економічними суб'єктами, що створюють органічно цілісну систему щодо формування, розподілу множини фінансових ресурсів та раціонального їх використання з метою максимального задоволення економічних і соціальних, індивідуальних та суспільних потреб на основі економії транзакційних та операційних витрат, зменшення асиметрії інформації, вирішення проблеми несприятливого відбору, обмеження опортуністичної поведінки (рис. 1).

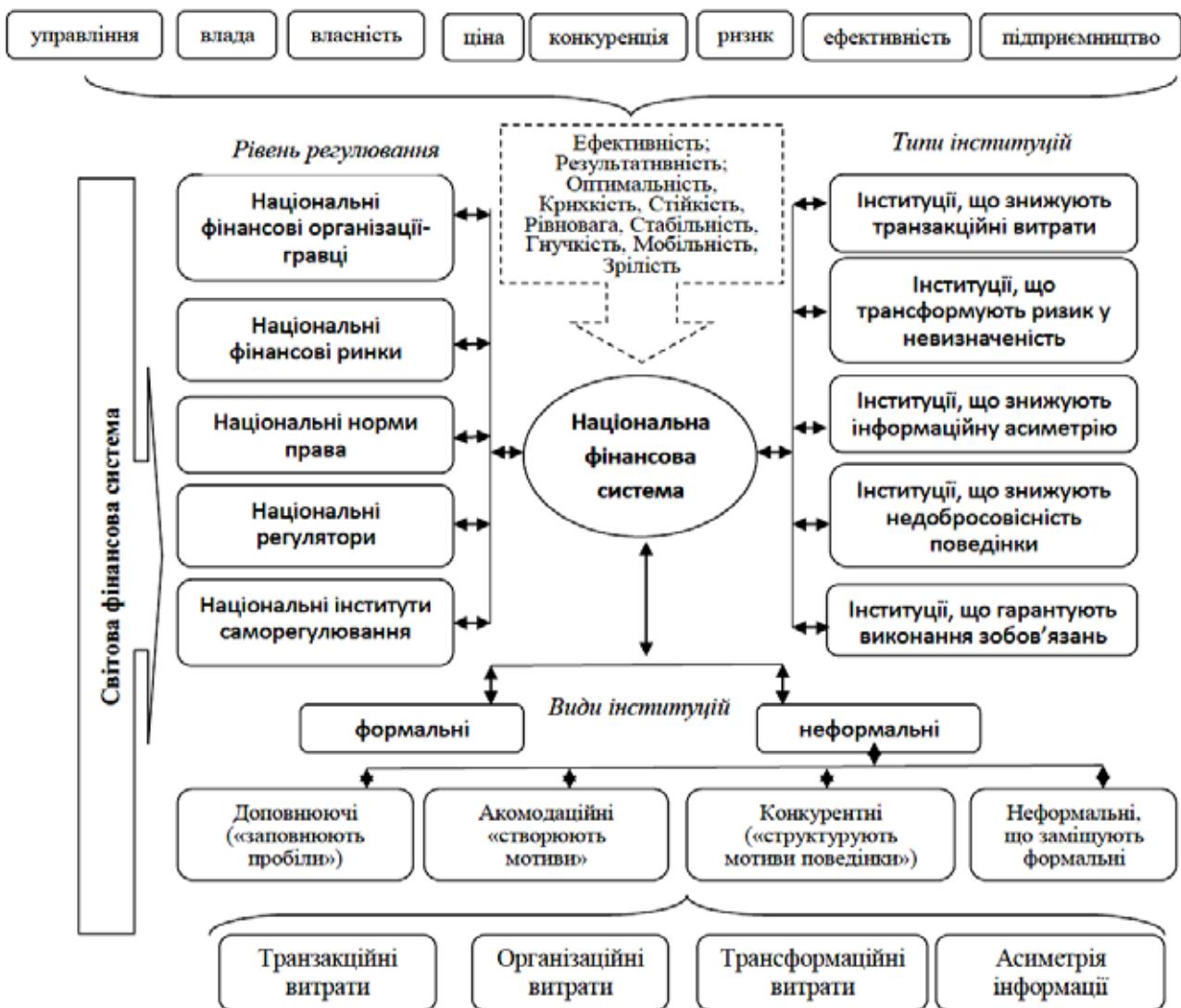
Рис. 1. Фінансова система як складна структура

Джерело: розроблено авторкою.

На додаток до функціонального, розподільчого, ресурсного, монетарного, інституціонального, системного підходів запропоновано розширити методологію дослідження фінансової системи на основі змістовного (якісні характеристики системи) та структурного (структура та принципи її побудови, поведінки і розвитку) підходів, визначення її як надбудови економічної системи, механізму

координації руху фінансових потоків, економічного інституту. У контексті посилення зовнішньої та внутрішньої невизначеності розширено інституційний та структурний підходи до сутності фінансової системи та запропоновано визначити її як систему прямих і непрямих відносин між попитом і пропозицією фінансових ресурсів, продуктів, послуг, капіталу, які є динамічними, базуються на формальних і неформальних інституціях, постійно змінюються під впливом умов інституційного середовища, обумовлюють відповідний рівень транзакційних і операційних витрат. Це визначає якісні та кількісні зміни інститутів, інституцій, ринків, інструментів тощо, а також поведінку та розвиток фінансової системи.

Відзначено, що необхідність вирішення суперечностей між суб'єктами фінансових відносин у результаті зміни зовнішнього середовища та посилення його впливу зумовлює зміну порядку (структури) в інституційному середовищі фінансової системи як сукупності інституцій, тобто формальних і неформальних правил, традицій, організацій та механізмів їх реалізації, які визначають обмеження та стимули, ідеологію фінансових рішень, що безпосередньо впливає на рух і напрями фінансових потоків (рис. 2).

Рис. 2. Інституційне середовище фінансової системи

Джерело: розроблено авторкою.

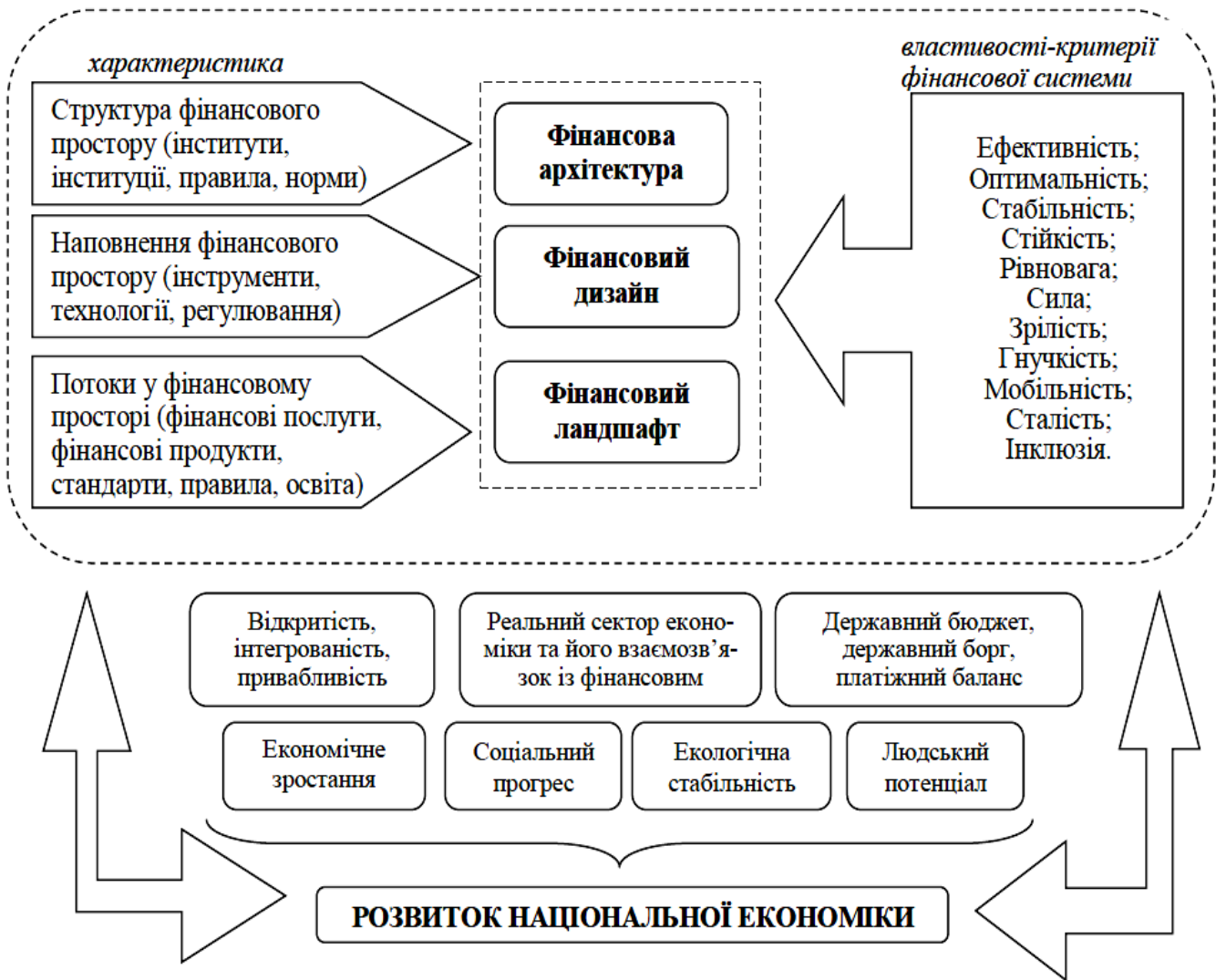
Інститути фінансової системи закріплюють ці правила в нормативно-правовому, інституційно-організаційному, інституційно-кадровому забезпеченні фінансових відносин, а також включають сукупність установ та організацій, які регламентують ці норми.

Виявлено, що визначальний вплив на сучасне інституційне середовище фінансової системи здійснюють глобалізація, глокалізація, посилення волатильності та невизначеності, зростання фінансової ренти, інтернетизація, Industry 4.0, зміна цінностей, глобальні виклики (екологічні та кліматичні проблеми, глобальний борг, нерівність і соціальна диференціація, НТР та ін.).

Визначено інституційний розвиток фінансової системи як складний безперервний процес змін і перетворень її інституцій та інституційної структури (порядку) на основі генерування інституційних інновацій, відбору ефективних інституцій та їх розповсюдження з метою зниження транзакційних, організаційних, трансформаційних витрат, інформаційної асиметричності, опортуністичної поведінки. Запропоновано такі форми інституційного розвитку, як зміни і перетворення (кількісні), деформація і трансформація (якісні). Визначено інституційну трансформацію фінансової системи як масштабну, якісну, кардинальну зміну порядку її інституційної структури, що змінює стереотипи і моделі фінансової поведінки. Обґрунтовано інституційну модернізацію фінансової системи як складний системний процес трансформацій на основі інституційних змін, фінансової політики, соціалізації з метою забезпечення її конкурентоспроможності та стійкого економічного зростання.

Структурні та інституційні зміни у фінансовій системі загалом та її компонентах, що усувають асиметрію інформації, знижують витрати і ризики, поліпшують реалізацію функцій фінансової системи, що сприяє забезпеченню її конкурентоспроможності. Обґрунтовано, що функції фінансової системи порівняно стабільні в часі та просторі, що забезпечує її цілісність, збереження властивостей при внутрішніх і зовнішніх змінах, а зміна внутрішньої будови забезпечується трансформацією функції фінансових інститутів-організацій, що, у свою чергу, модифікує фінансову систему загалом. З'ясовано, що фінансові інститути динамічно змінюються у відповідь на глобалізацію, розвиток інформаційно-мережевої економіки, випереджаюче зростання країн, що розвиваються, зниження впливу держави на економіку, посилення впливу неекономічних чинників на процес відтворення, технологічні зміни, глобальні суперечності.

Оскільки сучасна фінансова система характеризується ускладненням, запропоновано для поглиблення розуміння її інституційного розвитку методичний підхід до її структуризації на основі поєднання архітектури, дизайну, ландшафту фінансової системи, що дозволило сформулювати нові перспективи інституційного підходу до фінансової системи. Запропоновано визначити фінансову архітектуру як структуру та каркас фінансової системи (інститути, інституції), дизайн як наповнення (інструменти, технології, регулювання), ландшафт як потоки (фінансові послуги, фінансові продукти) (рис.3).

Рис. 3. Графічне представлення структури фінансової системи в інституційному вимірі

Джерело: розроблено авторкою.

Визначено, що побудова й розвиток фінансової архітектури як внутрішньої будови інституційного порядку (системи) фінансової системи є результатом реалізації набору проектних рішень, що організовує (систематизація та структуризація) певну сукупність фіксованих у фінансовому просторі елементів, і формує матриці фінансової поведінки. Доведено, що фінансова архітектура призначена забезпечити єдність стійкості, еластичності (гнучкість), мінливості (мобільність) фінансової системи на основі цільового призначення, єдності, зв'язаності, емерджентності, еквіфінальності, ієрархічності, розвитку, функціональності, децентралізації своєї побудови. Запропоновано оцінювати розвиток фінансової архітектури тим, наскільки вона відповідає визначеним цілям і завданням, ефективно забезпечує нівелювання конфліктів і суперечностей (інституційний вакуум), обмежує в діях окремих суб'єктів. При цьому зміна інституцій, взаємозв'язків між ними означає трансформацію впорядкованості в ній. Її базовим каркасом виступає інституційна матриця, що включає різною мірою інституції ринкової та неринкової підсистем.

У другому розділі – **«Методологічний концепт дослідження інституційної трансформації національної фінансової системи»** – розвинуто методологічний базис дослідження інституційної трансформації фінансової системи, обґрунтовано логічну послідовність структурно-параметричного оцінювання інституційних змін у фінансовій системі країни; сформовано механізм інституційного регулювання фінансової системи.

Методологічний підхід щодо дослідження інституційної трансформації фінансової системи як економічного явища обґрунтований на основі діалектики, гносеології, теорії конфліктів до розуміння змін, що дозволило визначити їх як результат колективних та індивідуальних інтересів, оскільки інституційні зміни можуть призводити до нерівномірних вигід для різних суб'єктів фінансових відносин. Отже, в основі інституційної трансформації фінансової системи взаємодія або конфлікт інтересів, їх координація або конкуренція. На основі еволюційно-інституційного, системного, синергетичного підходів та концепцій раціонального та суспільного вибору, соціального відбору, конституціоналізму сформульовано науково-методологічний базис інституційної трансформації фінансової системи: інституція – це соціальний контракт; вони виникають спонтанно; інституції саморозвиваються, самоорганізуються; колективні інтереси стимулюють інституційні зміни; ефекти інституційних змін розподіляються між суб'єктами непропорційно, що породжує конфлікт; конфлікт інтересів є рушійною силою змін; загальний ефект від змін більшою мірою отримують ті, хто використовує формальні інституції.

Встановлено, що методологія дослідження інституційної трансформації фінансової системи визначає, що колективний інтерес змін забезпечується тим, що вона виступає чинником соціально-економічного добробуту. В основі цього здатність фінансової системи забезпечувати довгострокові кумулятивні соціально-економічні ефекти на основі зростання ефективності використання ресурсів за рахунок скороченням ризику ліквідності; полегшення контролю за ризиком з боку інвесторів, зберігачів; розширення набору інвестиційних можливостей; полегшення відбору інвесторами найбільш привабливих проектів, диверсифікації портфелю активів; розширення доступу до якісної інформації; скорочення витрат обігу, неповноти ринків, транзакційних витрат та ін.

Узагальнено, що інституційна трансформація фінансової системи підпорядковується такими закономірностям: 1) позитивний вплив фінансової системи на економіку найбільш характерний для країн із середнім рівнем розвитку, позитивний, але менш виражений, для розвинених; 2) позитивний вплив фінансів на економічне зростання з досягненням граничного рівня кредитної глибини (100 % до ВВП) розсіюється, зокрема у зв'язку з «відтоком мізків» з реального сектору у фінансовий, конфліктом між зростанням і крихкістю; 3) зростання фінансової глибини призводить до зниження волатильності ВВП, що знижує вплив реальних зовнішніх шоків на економіку; 4) між розвитком фінансової системи, економічним зростанням, доходами і нерівністю населення відсутній лінійний зв'язок, і він залежить від рівня розвитку інституційної системи реалізації та координації господарських і

фінансових відносин; 5) у міру зростання доходів населення небанківське фінансування і ринкове посередництво зростає швидше, ніж банківське, завдяки новим технологіям, більшій доступності, відкритості інформації, інтернаціоналізації; 6) банківська конкуренція, з одного боку, пов'язана зі зниженням доходів і гендерної нерівності, а з іншого – створює можливості для самозайнятості; 7) структура фінансової системи впливає на ліквідність фінансових ринків, що визначає її здатність забезпечувати адаптивний розвиток в умовах зміни внутрішнього та зовнішнього середовища; 8) розвиток фінансового посередництва, фінансова лібералізація розширюють доступ до фінансових послуг, здатність банків мобілізувати заощадження, розподіляти капітал у найкращі інвестиційні проекти, контролювати надані кредити тощо.

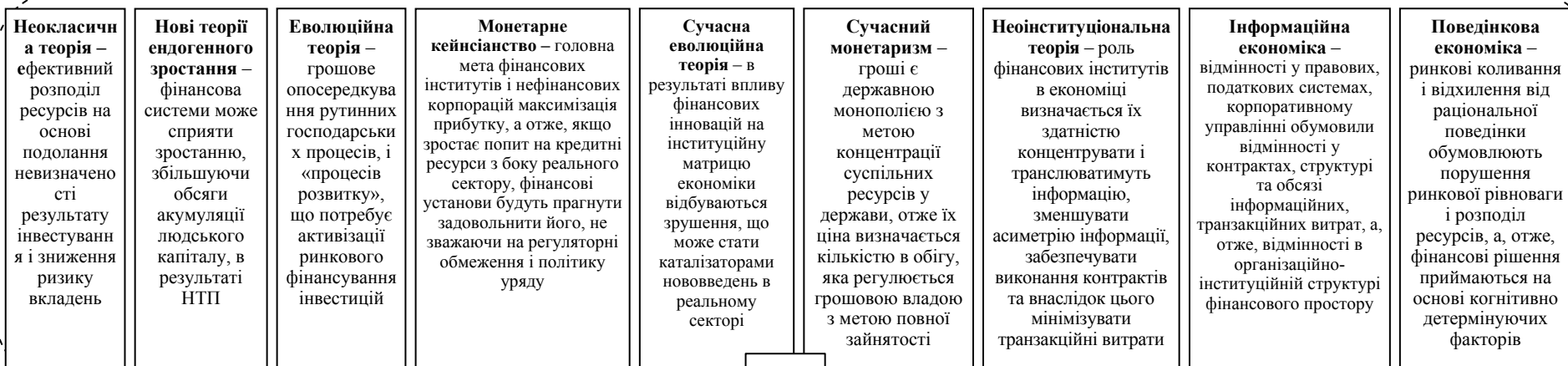
Для розгляду та оцінки інституційної трансформації фінансової системи у відповідь на появу нових умов її функціонування та розробки наукових висновків щодо її змісту, логіки, результативності, регулювання запропоновано використати положення сукупності теорій та інструментарію системно-інтеграційного, синергетичного, аналітичного підходів (рис. 4).

Запропоновано алгоритм оцінювання та прогнозування впливу сформованості інституційного середовища фінансової системи на її розвиток, який включає: оцінку взаємозв'язку сформованості інституційного середовища за допомогою кореляційного аналізу, вибір індикаторів, які демонструють сильний вплив інституційного середовища на розвиток сегментів фінансової системи, побудову регресійних моделей впливу інституційного середовища на розвиток фінансової системи, відбір оптимальних моделей на основі оцінки їхньої значущості та якості.

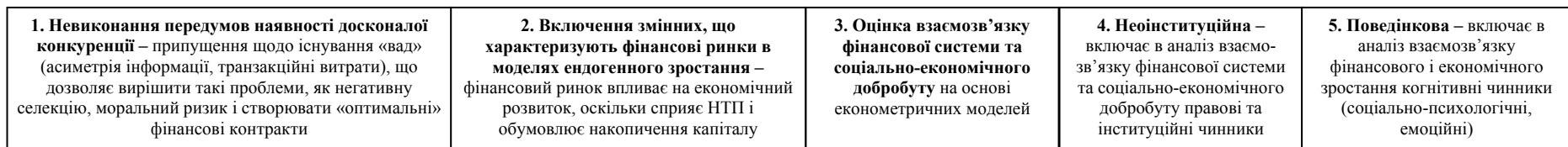
Для оцінки сформованості інституційного середовища фінансової системи запропоновано використовувати дві групи показників, що відображають якісні та кількісні характеристики. До першої групи включено індекс економічної свободи та його компоненти: індекс присутності держави в економіці, індекс правової системи та захисту прав власності, індекс «здорових грошей», індекс вільної торгівлі на міжнародних ринках, індекс якості регулювання бізнесу. До другої групи – державні витрати на кінцеве споживання, депозити банків, внутрішні кредити приватному сектору, корпоративні облігації, що відображають внутрішні умови, та зовнішній борг, державний борг, прямі іноземні інвестиції, портфельні інвестиції, чисті іноземні активи, іноземні активи в державних облігаціях як індикатори впливу зовнішнього середовища. Для оцінки якості інституційного середовища включено показники, що відображають рівень розвитку фінансової системи: внутрішні кредити фінансового сектору, капіталізація ринку акцій, премії страхового ринку, обсяг боргового ринку суб'єктів господарювання.

Для оцінки сформованості та якості інституційного середовища фінансової системи, що є банкоорієнтованою, запропоновано на додаток до визначених вище показників включити індикатори, що характеризують рівень концентрації банківського капіталу, присутності держави та іноземного капіталу в банківському секторі.

НАУКОВИЙ БАЗИС АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ

КОНЦЕПЦІЇ ОЦІНКИ ВЗАЄМОЗ'В'ЯЗКУ ЗМІН ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ: міждержавні зіставлення та на рівні окремої держави, кількісний та якісний аналіз, регресійний та кореляційний аналіз, Модель акумульованого капіталу (АК-model), Регресія Баро, Тест Грейнджера на причинність, рейтинговий і факторний аналіз, інтегральна оцінка, експертна оцінка, експеримент й ін.

ЕТАПИ ДІАГНОСТИКИ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ

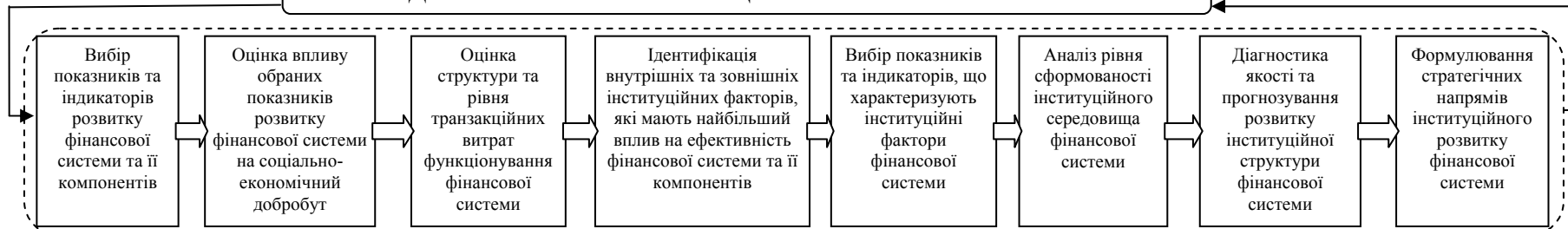
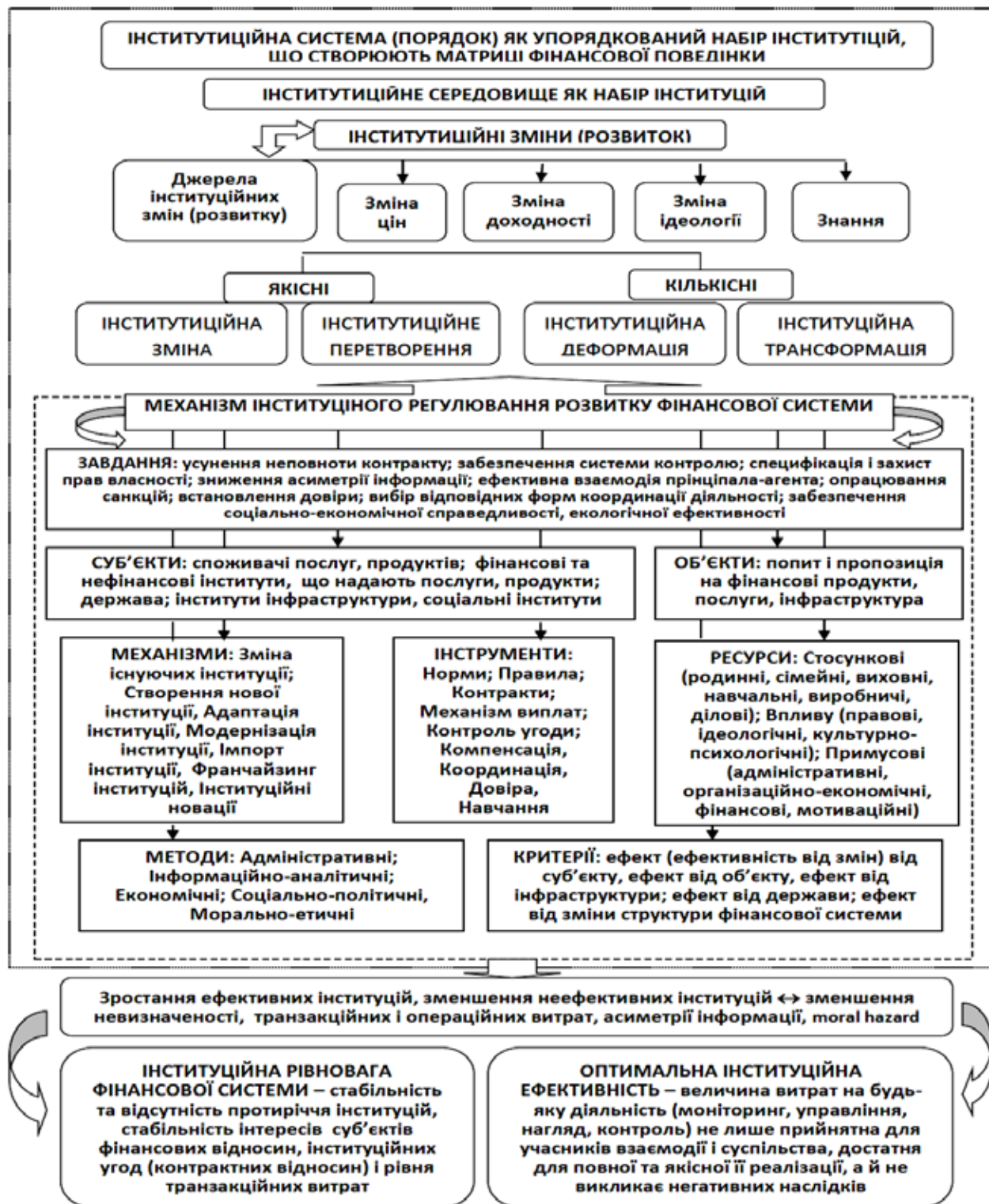

Рис. 4. Науково-методичний підхід до аналізу інституційного розвитку фінансової системи

Джерело: розроблено авторкою.

У межах забезпечення координації інституційних змін фінансової системи та її трансформації відповідно індивідуальним і суспільним інтересам запропоновано механізм інституціонального регулювання фінансовою системою (рис. 5), як безперервного процесу, що відображає взаємодію системи інституцій та суб'єктів фінансових відносин, кінцевим результатом якого є інституційна рівновага та оптимальна інституційна ефективність.

Рис. 5. Концептуальна модель механізму інституційного регулювання фінансової системи

Джерело: розроблено авторкою.

Обґрунтовано інституційну рівновагу як стан, що сприяє конкурентоспроможності фінансової системи на основі стабільності базових інституцій, їх адаптивності та ефективності на основі «м'яких» елементів інституційної структури, а інституційну ефективність як характеристику результативності, що відповідає ситуації, коли жоден із суб'єктів не вважає для себе вигідним нести витрати на зміну угод щодо кооперації та конкуренції. Визначено, що зміни є оптимально ефективними, якщо величина витрат на будь-яку діяльність не лише прийнятна для учасників взаємодії і суспільства, достатня для повної та якісної її реалізації, а й не викликає негативних наслідків (тінізація, доларизація, відтік капіталу, корупція тощо). Запропоновано методичні підходи до інституційного регулювання на основні банко- та фондовоорієнтованої моделей фінансової системи.

Доведено, що інституційна рівновага та ефективність фінансової системи залежить від індивідуального набору інституцій, інституційних стимулів і обмежень, які залежать від економічних, соціальних, політичних, правових, історичних закономірностей. Визначено, що інституційне регулювання фінансової системи повинно бути зорієнтовано на такі елементи інституційного середовища, як модель правової системи, ефективність правозастосування, рівень захисту прав стейкхолдерів, рівень розвитку стандартів звітності та відкритості інформації, моделі фінансової поведінки суб'єктів господарювання і домогосподарств, соціально-корпоративну та екологічну відповідальність. Це, у свою чергу, визначає національну модель інституційної трансформації та інституційного регулювання національної фінансової системи.

Доведено, що в умовах глобалізації та інформаційно-мережевого суспільства відбувається ускладнення та поглиблення фінансових процесів, що безпосереднього впливає на процес інституційної трансформації фінансової системи. Це актуалізує питання фінансіалізації як «випереджаючого розвитку» фінансів та формування фінансової економіки, що дозволяє розширити методичні підходи до дослідження та проектування інституційної трансформації фінансової системи, визначити нові тенденції та вектори інституційних змін. Виокремлено фінансіалізацію економіки (зміна у структурі й діяльності фінансових ринків, поведінці нефінансових організацій, економічній політиці) та фінансіалізацію фінансів (поглиблення фінансової системи на основі фінансових інновацій, фінансової інженерії, що призводить до ефекту «too much finance»).

Обґрунтовано, що «відрив» фінансового сектору від реального зумовлює формування фінансової економіки, де фінанси та закономірності їх функціонування відіграють визначальну роль при прийнятті рішень щодо вибору цілей і стратегій розвитку, цінностей та інтересів, стимулів та обмежень, механізмів ціноутворення, формування і розподілу доходу і прибутку, системи управління, бізнес-процесів і бізнес-моделей, формування людського капіталу, інструментарію економічної і фінансової політики на всіх рівнях. Запропоновано періодизацію еволюції фінансової економіки та її розподіл на фінансіалізацію на основі лібералізації та дерегулювання фінансових потоків,

концентрації фінансового капіталу, нових продуктів та на фінансіалізацію на основі ІКТ, цифровізації, Industry 4.0.

У третьому розділі – «**Аналіз розвитку фінансової системи України та її інституційного середовища**» – визначено тенденції розвитку фінансової системи України; досліджено організаційно-інституційну структуру національної фінансової системи; здійснено оцінювання сформованості та якості інституційного середовища фінансової системи України та визначено її інституційні зміни.

На основі аналізу еволюції фінансової системи України здійснено періодизацію її розвитку: *I етап (1991 р. – I половина 1994 р.)* – зародження фінансового сектору в процесі становлення ринкової економіки і формуванням законодавчої бази; *II етап (II половина 1994 р. – 1999 р.)* – реформування економіки, випуск національної валюти, підвищення інвестиційної привабливості, активізація банківської діяльності; *III етап (2000 р. – перша половина 2008 р.)* – зростання реального і фінансового секторів, експансія іноземного банківського капіталу, стрімкий розвиток небанківських установ, фондового ринку; *IV етап (друга половина 2008 р. – 2010 р.)* – криза національної економіки, скорочення активності в усіх секторах фінансової системи, що спричинено світовою фінансово-економічною кризою 2008-2009 рр.; *V етап (друга половина 2010 р. – 2013 р.)* – посткризове відновлення національної економіки, фінансового сектору, які, поряд із цим, розвиваються асинхронно, оскільки фінансова стабільність призводила до подорожчання фінансових ресурсів, що стримувало відновлення реального сектору; *VI етап (2013 – 2015 рр.)* – макроекономічна нестабільність і скорочення реального сектору, як наслідок соціально-політичної нестабільності, накопичених дисбалансів, що посилювалося «потрійною» кризою (банківська – платіжного балансу – валютна); *VII етап (2015 р. – теперішній час)* – поступове відновлення фінансового сектору, його інституційна модернізація, очищення банківського сектору, відновлення його прибутковості, валютна лібералізація, удосконалення нормативного-правового забезпечення захисту прав інвесторів.

Комплексний аналіз розвитку фінансової системи України (табл. 1) дозволив виявити, що її динаміка, організаційно-інституційна структура характеризується нестабільністю, відображає кризові явища в національній та світовій економіці, накопичені структурні та циклічні дисбаланси попереднього розвитку, не створює умови для відновлення реального сектору. Не сприяє розвитку і стан фінансів держави, яка, крім того, посилює конкуренцію за фінансові ресурси.

Фінансова система України є банкоорієнтованою, втім стан банківського сектору незадовільний, незважаючи на «очищення», реформи НБУ, починаючи з 2014 р., і характеризується наступними тенденціями: висока частка проблемних кредитів (48,4 % на 01.01.2020 р.); надмірна збитковість як наслідок кризи 2014-2015 рр. і зміни системи регулювання і нагляду; є висока частка державної участі й концентрації в секторі; високий рівень доларизації (40 %); нестабільність комісійних доходів; високий юридичний ризик у результаті судових справ, пов'язаних із Приватбанком, повільних антикорупційних реформ, несистемної

співпраці з МФО; зниження підприємницьких доходів і зростання схильності до заощаджень в умовах пандемії COVID-19.

Таблиця 1

Окремі індикатори розвитку фінансової системи України

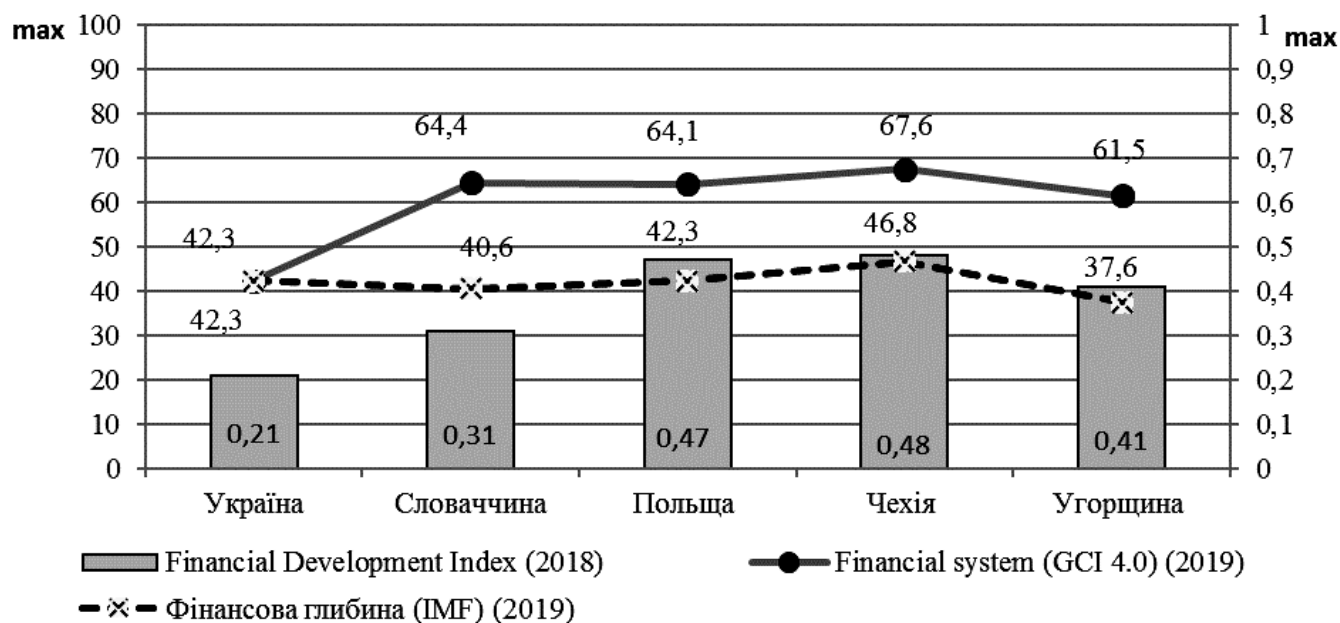
Показник	Рік							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ВВП, млрд грн	1408,9	1454,9	1566,7	1979,5	2383,2	2982,9	3558,7	3974,6
Монетизація, % до ВВП	55,0	62,0	60,3	50,0	46,2	40,5	35,9	36,2
Інфляція, %	-0,2	0,5	24,9	43,3	12,4	12,4	9,8	4,21
Валютний курс, грн	7,99	11,89	21,84	25,55	26,6	26,6	27,2	25,8
Податкове навантаження, % до ВВП	24,7	23,2	23,2	25,5	27,3	27,3	27,7	26,9
Державні витрати кінцевого споживання, % до ВВП	18,7	18,6	18,7	18,9	18,6	18,6	20,7	19,9
Державний та гарантований борг, % до ВВП	36,6	40,2	70,3	79,4	80,9	71,8	61,0	50,3
ПП, % до ВВП	4,8	2,6	0,3	3,3	3,5	3,5	1,8	2,0
Капіталовкладення, % до ВВП	19	16,9	14,2	13,6	15,5	15,8	17,7	18,1
Банківські депозити, % до ВВП	40,6	46,1	43,1	36,2	33,3	33,3	26,2	27,0
Внутрішні кредити приватному сектору, % до ВВП	69,6	65,6	75,2	56,7	47,3	38,3	34,5	30,1
Відсоток за кредитами в національній валюті, %	14,7	13,6	14,4	16,6	14,8	14,8	16,7	16,4
Загальна кількість банків	176	180	160	117	96	82	77	75
Частка іноземного капіталу в банківській системі, %	39,5	34	32,5	43,3	48,8	49,6	50,0	50,3
Частка активів п'яти найбільших банків, %	36,6	40	42,3	51,6	56,3	61	60,7	61,4
Кількість страхових організацій	414	407	477	361	310	294	281	225
Страхові премії до ВВП, %	1,6	2	1,7	1,5	1,5	1,45	1,4	1,3
Кількість кредитних спілок	708	739	711	728	462	378	358	337
Кількість недержавних пенсійних фондів	94	81	76	72	64	64	62	63
Кількість фінансових компаній	312	377	415	571	809	818	940	1032
Ринкова капіталізація фондового ринку, % до ВВП	19,7	21,3	29,2	3,2	0,8	0,4	0,3	0,3

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України, НБУ, Нацкомфінпослуг, НКЦПФР.

Небанківський сектор становить лише 15 % активів фінансового сектору, характеризується низьким рівнем активності, високою часткою операцій, відмінних від посередницьких, низьким рівнем взаємопов'язаності та концентрації, що не створює, на відміну від банків, передумов для генерування системних криз. Останні інституційні трансформації у секторі пов'язані зі «сплітом», орієнтованим на спільну координацію фінансового сектору, ефективний розвиток інфраструктури, захист прав споживачів.

Фінансова система України у порівнянні з країнами ЦСЄ є недостатньо розвиненою та ефективною (рис. 6), що зумовлено низьким рівнем стійкості банків і капіталізації фондового ринку, великою часткою проблемних кредитів,

недоступністю фінансування для МСП. З'ясовано, що не використовується наявний фінансовий потенціал розвитку національної економіки, що є наслідком саме недостатнього рівня сформованості та якості інституційного середовища фінансової системи.

Рис. 6. Оцінка фінансового розвитку України та країн Вишеградської групи

Джерело: складено за даними IMF, World Bank.

Виявлено деструктивні елементи та диспропорції інституційного середовища фінансової системи України, що проявляється у високому рівні транзакційних витрат, невизначеності та ризиків, низькій діловій та інноваційній активності, також встановлено причини такого стану. По-перше, неефективне інституційно-правове забезпечення змін (незакріплення прав власності, незадовільний рівень захисту стейкхолдерів, незавершеність судової та антикорупційної реформ). По-друге, низька якість інституційного середовища (фрагментарність, неспроможність, низький рівень адаптації до змін зовнішнього середовища формальних інституцій; неефективність інституцій, низький рівень їх компліментарності, деформованість реалізації; інституційні розриви; антиринковий характер неформальних інституцій; «хиже» використання формальних інституцій). По-третє, незадовільний стан інституційно-організаційного забезпечення змін (нерозвинена інфраструктура, неоптимальність базових інститутів (зокрема, ринок, конкуренція), низька культура корпоративно-соціальної відповідальності, нерозвиненість соціальних норм). По-четверте, відсутнє системне стратегічне проектування інституційних змін фінансової системи на рівні держави, яке б відповідало забезпеченню її конкурентоспроможності та стійкому економічному зростанню (державні інститути часто беруть участь опосередковано в господарській діяльності, зокрема, переслідуючи приватні інтереси, суспільне інтрапренерство держслужбовців, економічний лобізм). По-п'яте, відсутнє належне інституційне

забезпечення розвитку людського капіталу (низький рівень охорони здоров'я, недієздатна пенсійна система, низький рівень економічної та фінансової грамотності, деформованість засад підприємницької діяльності; низька культура розумного споживання). По-шосте, проблема неефективності та нерівноваги інституційної структури фінансової системи поглиблюється макроекономічною та макрофінансовою нестабільністю.

Апробація науково-методичного підходу до аналізу інституційного розвитку фінансової системи дозволила оцінити сформованість та якість інституційного середовища фінансової системи України в 2008-2019 рр. З'ясовано, що в порівнянні з 2008-2012 рр. вплив інституційного середовища на фінансову систему в 2013-2019 рр. посилюється, що є наслідком змін у 2014-2015 рр. Однак вплив неоднозначний, що свідчить про несформованість інституційного середовища. Найбільший вплив у 2013-2019 рр. виявлено на ринок кредитування і внутрішній борговий ринок суб'єктів господарювання (табл. 2).

Таблиця 2

Взаємозв'язок між розвитком фінансової системи України та сформованістю її інституційного середовища в 2013-2019 рр.

Показник	Премії страхового ринку	Кредити фінансового сектору	Капіталізація ринку акцій	Обсяг внутрішнього боргового ринку
Економічна свобода	середній / «-»	середній / «-»	відсутній	сильний / «-»
Присутність держави в економіці	середній / «-»	середній / «-»	відсутній	сильний / «-»
Правова системи і захисту прав власності	слабкий / «-»	сильний / «-»	відсутній	сильний / «-»
«Здорові гроші»	середній / «+»	сильний / «+»	середній / «+»	середній / «+»
Вільна торгівля на міжнародних ринках	середній / «+»	сильний / «+»	слабкий / «+»	сильний / «+»
Якість регулювання бізнесу	сильний / «-»	середній / «-»	середній / «-»	слабкий / «-»
Державні витрати на кінцеве споживання	середній / «-»	сильний / «-»	середній / «-»	сильний / «-»
Депозити банків	сильний / «+»	сильний / «+»	сильний / «+»	сильний / «+»
Внутрішні кредити приватному сектору	сильний / «+»	сильний / «+»	сильний / «+»	середній / «+»
Корпоративні облігації	середній / «+»	сильний / «+»	сильний / «+»	сильний / «+»
Зовнішній борг	середній / «-»	відсутній	середній / «-»	середній / «+»
Державний борг	середній / «-»	відсутній	відсутній	середній / «+»
ПП	відсутній	відсутній	середній / «-»	слабкий / «+»
Портфельні інвестиції	середній / «+»	відсутній	відсутній	відсутній
Чисті іноземні активи	середній / «-»	сильний / «-»	сильний / «-»	сильний / «-»
ОДЗП	середній / «+»	відсутній	середній / «-»	середній / «+»

«+» – прямий зв'язок, «-» – обернений зв'язок.

Джерело: розраховано авторкою.

Оцінено взаємозв'язок між розвитком фінансової системи та інституційним середовищем банківського сектору як домінуючим компонентом. Виявлено, що інституційне середовище здійснює сильніший вплив на банківську систему, ніж на фінансову систему загалом (табл. 3).

Таблиця 3

**Взаємозв'язок між розвитком фінансової системи України
та окремими індикаторами інституційного середовища
банківської системи в 2009-2019 рр.**

Показник	Кредити фінансового сектору	Капіталізація ринку акцій	Корпоративні облигації в обігу	ОДВП в обігу
Якість регулювання бізнесу	середній / «-»	середній / «-»	середній / «-»	сильний / «+»
Державні витрати на кінцеве споживання	сильний / «-»	сильний / «-»	сильний / «-»	середній / «+»
Частка активів державних банків	сильний / «-»	сильний / «-»	сильний / «-»	середній / «+»
Частка активів 5 найбільших банків	сильний / «-»	сильний / «-»	сильний / «-»	сильний / «+»
Депозити банків	сильний / «+»	сильний / «+»	сильний / «+»	відсутній
Внутрішні кредити приватному сектору	сильний / «+»	сильний / «+»	середній / «+»	середній / «-»
Зовнішній борг	слабкий / «-»	сильний / «-»	сильний / «-»	сильний / «+»
Державний борг	сильний / «+»	сильний / «+»	сильний / «+»	сильний / «-»
Іноземний капітал у банківській системі	сильний / «-»	сильний / «-»	сильний / «-»	слабкий / «+»

«+» – прямий зв'язок, «-» – обернений зв'язок.

Джерело: розраховано авторкою.

У дисертаційній роботі запропоновано оптимальні моделі оцінювання і прогнозування впливу інституційного середовища на розвиток фінансової системи, які дозволяють обґрунтувати напрями інституційної трансформації фінансової системи та оцінити їхню результативність.

Здійснено оцінювання зв'язку розвитку фінансової системи на основі індикатора фінансової глибини (Y_1) та ВВП (Y_2) із динамікою секторів фінансової системи (X_1 – емісія акцій, X_2 – банківські активи, X_3 – активи небанківського сектору) у 2008-2019 рр., у результаті якої виявлений обернений вплив цих компонентів на ВВП і розвиток фінансової системи:

$$Y_1 = 87,4 + 0,0462 * X_1 + 0,0123 * X_2 - 0,219 * X_3; R^2=0,803, F > F_{кр} \quad (1)$$

$$Y_2 = 615,185 - 1,322 * X_1 - 0,183 * X_2 + 15,181 * X_3; R^2=0,955, F > F_{кр} \quad (2)$$

Виявлені результати відображають незбалансованість і неефективність фінансових потоків, а також несформованість та низьку якість інституційного середовища. Рівняння (1) і (2) розширюють інструментарій прогнозування розвитку фінансової системи при проектуванні, корекціях інституцій, виборі інструментарію інституційного регулювання

За результатами оцінювання виявлено чинники, що негативно впливають на ефективність та рівновагу інституційного розвитку національної фінансової системи: нестабільність регуляторної політики, її фрагментарність та

неефективність, нестабільність національної валюти та інфляція, зменшення обсягу зовнішньої торгівлі та протекціонізм, зростання витрат держави та її активна присутність в економіці та у фінансовому секторі, обмеження конкуренції та концентрація капіталу, відтік капіталу, зростання зовнішнього боргу, низький рівень довіри до фінансової системи та зниження вкладів, надмірний обсяг непрацюючих кредитів і низький рівень продуктивності кредитів загалом.

У четвертому розділі – **«Трансформація інституційного середовища національної фінансової системи в новій економіці»** – запропоновано теоретико-прикладні положення інституційної трансформації фінансової системи під впливом технологічних змін; розроблено концептуальну модель поведінки фінансової організації в новій економіці; запропоновано наукові підходи до інституційної трансформації фінансової системи на основі сталого розвитку.

Аналіз сучасного суспільного розвитку дозволяє виявити формування нової економіки, основними рушійними силами якої є інтенсифікація знань, зростання корисності інформаційно-комунікаційних технологій, мережеві організаційні структури, глобалізація. У цьому контексті до основних факторів сучасних перетворень слід віднести технології, зміни, знання, конкуренцію, людський капітал, глобалізацію. Відповідно обґрунтовано, що інституційна трансформація фінансової системи в новій економіці повинна базуватися на принципах: знання – це основний ресурс, а найцінніший – людський капітал; розвиток – це стрімкі хаотичні зміни; зміни швидкі та їх складно передбачити; розвиток – це інновації; короткий життєвий цикл фінансових продуктів і послуг та їх сильна диференціація; глобальна конкуренція; домінуючі конкурентні стратегії – інноваційне та креативне підприємництво, «швидкий з'їдає повільного»; домінуюча сила в економіці – споживач; джерело інновацій – управління знаннями, венчурний бізнес, новий бізнес, нові бізнес-моделі та бізнес-процеси; працівник – це інвестиція.

Стрімкий розвиток технологічних інновацій та їх проникнення у сферу фінансів створює FinTech як нову модель фінансових інновацій, поширення якої визначається конкуренцією та системою регулювання і нагляду. Визначено, що розвиток FinTech сприяє впровадженню нових форм і способів фінансової діяльності (краудфандинг, краудлендинг, краундвестинг) або змінює існуючі, змінює як процес виробництва фінансових продуктів і послуг, так і їх надання та споживання, зменшує асиметрію інформації, трансформує систему нагляду та регулювання на рівні всіх суб'єктів фінансової системи (управління ризиками, безпека даних, RegTech, Wealth Tech). Важливу роль FinTech відіграє в забезпеченні фінансової інклюзії, що сприяє зростанню залученості суб'єктів у фінансову систему. Обґрунтовано, що ці процеси змінюють ідеологію та моделі фінансової поведінки, конкурентне середовище, принципи взаємодії суб'єктів фінансових процесів, структуру фінансової системи та взаємозв'язки в ній, вимоги та норми регулювання, створюють нові бізнес-стратегії, що загалом змінює функції фінансових інститутів-організацій, модифікує функції

фінансової системи та обумовлює інституційні трансформації фінансової системи.

Визначено, що центром трансформації фінансових відносин і процесів під впливом FinTech стає споживач, поведінка якого динамічно змінюється під впливом різних факторів, зокрема, неекономічних. У результаті бізнес-стратегії та бізнес-моделі дедалі більше орієнтуються на клієнта, дизайн фінансових продуктів визначається на основі агрегованих персоніфікованих цінностей, історичних тенденцій, а в основі їх зростання – здатність залучати нових клієнтів і збільшувати продуктивний набір. З'ясовано, що процес цифрової трансформації фінансів відбувається досить швидко, і на нього впливають не лише глобальні технологічні, соціальні, поведінкові, демографічні зміни, посилення конкуренції за природні ресурси, а і глобальні виклики, зокрема, пандемія COVID-19.

Виявлено, що поширення FinTech призводить до інституційних змін фінансової системи, зокрема: 1) базовою бізнес-моделлю на всіх рівнях стає фінансова екосистема як динамічна мережа взаємодії на основі технологічної платформи між провайдерами фінансових послуг, регуляторами, споживачами на основі конкуренції та співробітництва з тим, щоб задовольнити потреби клієнта-споживача; 2) провайдери фінансових послуг завдяки інноваціям знижують витрати і час проведення операцій, роблять їх простими, зручними, максимально комфортними для споживачів, втім можуть і створювати додаткові ризики; 3) традиційні фінансові установи дедалі частіше звертаються до третіх осіб – постачальників послуг (інформаційні, інтернет-провайдери, хмарні сервіси), що збільшує системні операційні ризики та ризики кібербезпеки, якщо ними вміло не управляти, які, крім того, змінюються структурно, що потребує нових підходів і методів управління ними; 4) поряд із FinTech-компаніями з'являються BigTech-компанії з нетрадиційними структурами, налагодженими мережами, накопиченими Big Data, які починають надавати інноваційні фінансові послуги, продукти та вступають у конкуренцію з традиційними фінансовими установами, формують нові стандарти якості, зручності, швидкості для споживача. Як результат, поширення FinTech знижує бар'єри входу на ринок і виходу з нього, посилює диференціацію продуктів, обумовлює появу нових учасників ринку, які відрізняються принципами функціонування і регулювання з боку держави, змінює форми взаємодії між учасниками ринку, сприяє децентралізації системи надання фінансових послуг, підвищує економію на ефекті масштабу, знижує транзакційні витрати та інформаційну асиметрію, збільшує прозорість фінансових операцій.

Доведено, що роль традиційних фінансових інститутів буде знижуватися та змінюватися – залишаться ті, які стануть «центрами взаємодії», будуть здатні розуміти мотивацію і потреби споживачів, а їхній бренд буде відображенням довіри, чесності, безпеки, якості, зможуть продуктивно співпрацювати, а не конкурувати з FinTech-компаніями. BigTech-компанії, поряд із цим, з одного боку, ще більше посилюватимуть конкуренцію, фінансову інклюзію, тиск на традиційні інститути щодо впровадження інновацій, підвищення загальної ефективності фінансової діяльності, а з іншого – їхня діяльність призводитиме

до появи нових форм концентрації та ринкової влади, продукуватиме нові системні ризики, масштаб і наслідки яких значно ширше, ніж у традиційних інститутів. Обґрунтовано, що трансформація фінансової системи в новій економіці формує нові вимоги до навичок і компетентностей усіх її суб'єктів, політики управління персоналом, кардинально нової культури організації, переосмислення парадигми лідерства.

У контексті визначених змін на основі методології поведінкових фінансів та експериментальної і інформаційно-мережевої економіки запропонована нова модель мислення фінансової організації як модель його поведінки, що відображає інституційну трансформацію фінансової системи в новій економіці. Вона призначена забезпечити стратегічний розвиток, створити конкурентні переваги фінансової організації на основі принципів: від стратегії до операції; прийняття образу мислення клієнту; не продаж продукту, а обслуговувати клієнта, забезпечуючи їм реальну цінність, змінюючи їх життя на найкраще; клієнта приваблює не інформація, а емоції, не функції, а рішення; архітектура продукту не фрагментарна, а цілісна; продукт – це досвід; персоналізація – це не диференціація, а результат ефективного використання аналітики; бренд не для клієнта, а клієнт – частина бренду; повага анонімності та довіри клієнта; не захищати свій продукт від конкурентів, а удосконалювати руйнуючи; не приймати інновації, а бути новатором.

Обґрунтовано необхідність перегляду парадигми регуляторної політики в новій економіці як на фінансових ринках, так і на суміжних, щодо забезпечення оптимального балансу між захистом споживачів, просуванням конкурентних ринків, заохоченням інновацій, захистом стабільності й надійності фінансової системи. Відзначено, що питання співпраці між суб'єктами ринку й регуляторами повинні вирішуватися не лише національною координацією, а й міжнародною. Запропоновано принципи трансформації ролі регулюючих фінансових органів: від жорсткої системи контролю до «арбітру ринку»; забезпечення балансу між інноваціями та ризиком, справедливістю та технологічною нейтральністю; забезпечення нових способів взаємодії між суб'єктами нової фінансової екосистеми; забезпечення балансу між сприянням інновацій та конкуренції, з одного боку, та збереженням цілісності фінансової системи, забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг – з іншого; забезпечення захисту інформації та прав інтелектуальної власності, інформування споживачів про можливі ризики, координація фінансової освіти й ін.

Сучасні суспільні перетворення зумовлені й формуванням нових рамок і принципів, орієнтованих на сталий розвиток, соціальні інновації та підходи, людину, що визначають ключову роль фінансової системи у стимулюванні економічного зростання до цінностей сталості й інклюзії. У контексті цього актуалізовано питання відповідального фінансування та інвестування, що базується на принципах сталого розвитку і передбачає максимізацію дохідності, яка спрямована на спільну цінність як економічну цінність, що, крім індивідуальної вигоди, створює переваги для суспільства, вирішує його потреби і виклики, знижує ризики, усуває негативні наслідки у довгостроковому періоді.

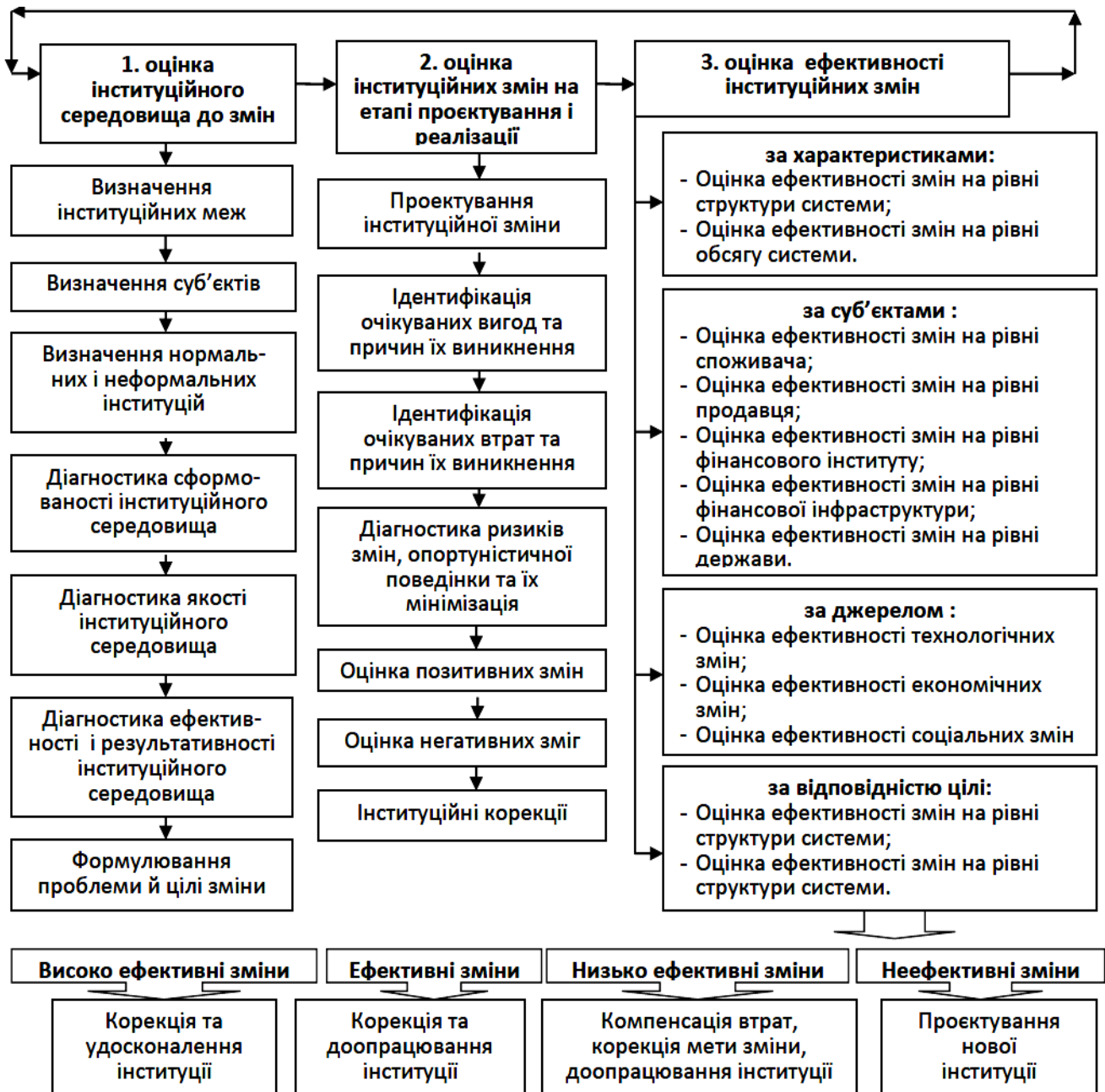
Це сприятиме вирішенню глобальних проблем сучасності, інвестиційній активності, забезпеченню стабільності фінансової системи в умовах невизначеності, та відповідає сучасним змінам цінностей у бізнес-середовищі та суспільстві.

Запропоновано методичні підходи до визначення напрямів, видів, форм, стратегій, методів сталого фінансування й інвестування, що дозволило визначити їхні концептуальні характеристики, особливості щодо стимулів і обмежень фінансових рішень, їх реалізації, проблем розвитку, забезпечення довіри, напрями державної підтримки (безпосередня участь (соінвестування, державно-приватне партнерство) та вплив на попит, пропозицію, ринок, інфраструктуру (інвестиційні правила та вимоги, політика скерованості, інформаційна відкритість, створення інституційного потенціалу), ефективність яких залежить саме від сформованості та якості інституційного середовища фінансової системи.

У п'ятому розділі – **«Стратегічні пріоритети інституційної модернізації фінансової системи України»** – сформовано комплекс науково-прикладних рекомендацій щодо прискорення інституційної трансформації фінансової системи України; розроблено методичний підхід до оцінювання ефективності інституційних змін національної фінансової системи в процесі її модернізації; окреслено стратегічні доміанти підвищення конкурентоспроможності фінансової системи України.

Доведено, що деструкції, деформації, інституційні пастки, що закріпилися в інституційному середовищі фінансової системи України, потребують її інституційної модернізації у контексті заміни неефективних інституцій на нові, які б були ефективними і сучасними, забезпечували якісні контрактні відносини, ефективну та стабільну координацію та комунікацію взаємодії між компонентами фінансової системи, добросовісну конкуренцію, нарощування потенціалу та інноваційний розвиток. Визначено фокуси інституційної модернізації фінансової системи України: забезпечення ефективності, забезпечення стійкого розвитку, формування оптимальної та стабільної організаційно-інституційної структури, забезпечення здатності протистояти внутрішнім і зовнішнім ризикам, відповідність пріоритетам стійкого економічного зростання. Обґрунтовано, що передумовою успішної модернізації в Україні є: макроекономічна та макрофінансова стабільність, недопущення розмивання досягнутих раніше результатів, партнерська форма взаємодії держави зі всіма суб'єктами, оптимальне співвідношення самоорганізації та регулювання, здатність оцінювати ефекти інституційних змін і своєчасно здійснювати їх корекцію або створювати нові інституції, відповідні навички та компетенції клієнтів, персоналу й система професійної освіти, здатність протистояти опортуністичній поведінці та лобізму.

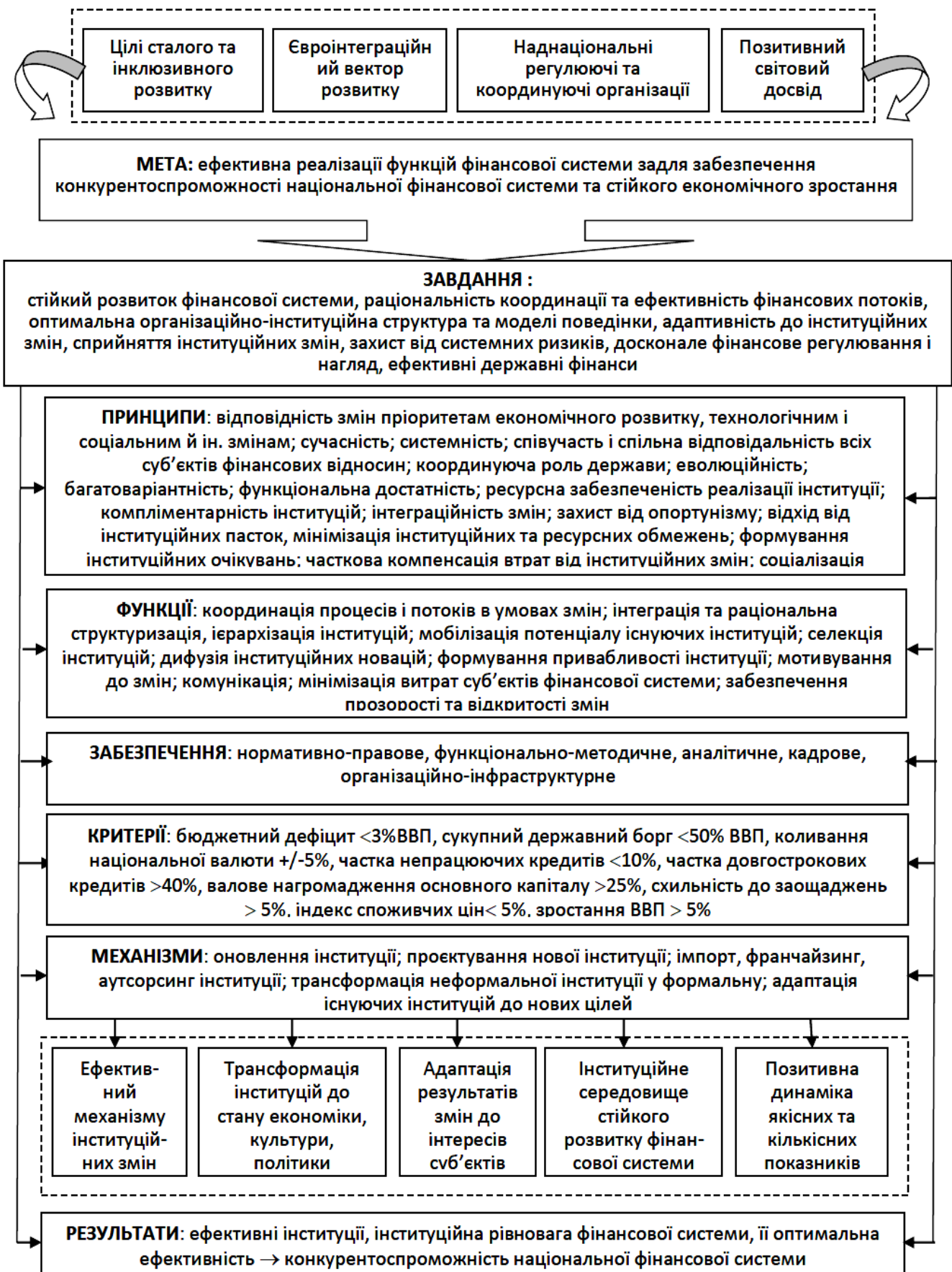
Запропоновано методичний підхід до оцінювання ефективності інституційних змін (рис. 7) у процесі інституційної модернізації фінансової системи України, який сприятиме її результативності.

Рис. 7. Схема оцінювання ефективності інституційних змін

Джерело: складено авторкою.

У контексті теоретико-прикладних результатів дослідження розроблено концептуальні засади інституційної модернізації фінансової системи України (рис. 8), що ґрунтуються на новому науковому підході до пошуку шляхів забезпечення конкурентоспроможності фінансової системи України, реалізація яких у підсумку сприятиме стійкості її розвитку, адаптивності до інституційних змін та їх сприйняття, раціональності щодо координації фінансових потоків, їх горизонтальної і вертикальної збалансованості, ефективності щодо формування і використання фінансового потенціалу, оптимальній організаційно-інституційній структурі, якості рівня захисту від системних ризиків, вдосконаленню фінансового регулювання і нагляду та дозволить створити основу для стійкого економічного зростання.

Рис. 8. Концептуальний контур інституційної модернізації фінансової системи України

Джерело: складено авторкою.

Запропоновано детермінанти інституційної модернізації фінансової системи України, що враховують результати дослідження, зокрема: 1) захист прав і відповідальність усіх суб'єктів фінансових відносин, ефективність правозастосування, сучасні компетентності персоналу; 2) інформаційна ефективність, відкритість, доступність, довіра; 3) здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам на основі належного інституційного забезпечення, інституційної спроможності та ефективності регулювання і нагляду, ризикоорієнтованого підходу до прийняття рішень; 4) баланс саморегулювання ринку, ринкової дисципліни, регулювання і нагляду, управління «зростання-безпека-стабільність»; 5) стійкість та ефективність державних фінансів, їх включення у соціально-економічні процеси на основі стимулів і ринкової дисципліни, взаємозв'язку і збалансованості напрямів фінансової політики, ефективної взаємодії регулюючих органів із суспільством; 6) розвиток суб'єктів фінансової системи на основі добросовісної конкуренції, мережевої інтеграції, інноваційного розвитку; 7) зростання фінансового потенціалу на основі раціоналізації кредитних відносин, оптимізації організаційно-інституційної структури фінансової системи, альтернативного фінансування, виваженої фінансової політики; 8) фінансова грамотність та зростання доступності до фінансових ринків для всіх суб'єктів, соціалізація та відповідальність; 9) цифровізація фінансів та їх безпека, створення ефективної фінансової екосистеми національної економіки; 10) включення національної фінансової системи у європейський та глобальний фінансовий простір.

Для обґрунтування напрямів і заходів інституційної модернізації фінансової системи України здійснено оцінювання впливу факторів «фінансового форсажу» (монетизація, капітальні вкладення, обсяг кредитування і відсоток по кредитах суб'єктам господарювання, банківські депозити, інфляція, валютний курс, податкове навантаження, державні витрати на кінцеве споживання, ПП), як стратегії, орієнтованої на кратне зростання соціально-економічного добробуту. За результатами виявлено сильний взаємозв'язок між ВВП та монетизацією (обернена), кредитами суб'єктам господарювання (обернена), банківськими депозитами (обернена), валютним курсом (пряма), податковим навантаженням (пряма), залежність ВВП та інших факторів слабка. Узагальнено, що ці результати є наслідком деформації організаційно-інституційної структури фінансової системи, відриву фінансового сектору від реального, накопичених диспропорцій у системі кредитування, несформованості інституційного середовища. Здійснено прогнозування впливу значущих факторів «фінансового форсажу» на динаміку ВВП (Y_3) і виявлено, що найбільший позитивний вплив може забезпечити розширення приватного кредитування фінансовим сектором (X_4):

$$Y_3 = -1248,1 + 2,16 * X_4; R^2 = 0,787, F > F_{кр} \quad (3)$$

З'ясовано, що для забезпечення економічного зростання у 2020-2022 рр. на рівні 5 % річних загальний обсяг кредитів приватному сектору повинен зрости на 40 % за умови збільшення в перший рік на 27,9 %. Враховуючи ризики стрімкого зростання монетизації, частку непрацюючих кредитів доцільно передусім покращити якість кредитних портфелів фінансових інститутів на

основі подальшої їх реструктуризації, розвитку мотиваційної системи регулювання і нагляду, підвищити продуктивність фінансових ресурсів національної економіки на основі скерування інвестицій у реальний сектор та забезпечення їхньої якості, розширення джерел фінансування, особливо для МСП, що потребує відповідного інституційного регулювання з боку держави. Запропоновано цілеспрямовано розвинути декомпозицію кредитування, впровадження кредитних агрегатів залежно від впливу на економічний розвиток, селективне управління грошовими потоками, декомпозицію державної підтримки суб'єктів господарювання на основі левериджу, попиту на продукцію, рівня інноваційного розвитку. Доведена доцільність зменшення участі держави в капіталі банківської системи та зміни моделі поведінки на ринку внутрішніх запозичень. Запропоновано, враховуючи рівень тіньової економіки, рівень її доларизації, готівки в обігу, сприяти їх залученню у продуктивні фінансові потоки на основі модернізації інституційного середовища, що базується на стимулах, а не обмеженнях, компліментарності монетарної та фіскальної політики. Враховуючи, що небанківський сектор має сильніший позитивний вплив на ВВП, ніж банківський, запропоновано прискорити мережеву фінансову інтеграцію у ньому.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої науково-прикладної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретичних та методологічних засад інституційної трансформації національної фінансової системи та розробленні пропозицій, спрямованих на забезпечення її ефективності для стійкого економічного зростання України. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки та рекомендації:

1. Узагальнено наукові підходи до розкриття сутності фінансової системи, що створило необхідне теоретичне підґрунтя для визначення авторського підходу до її дослідження. У розрізі теоретичної концептуалізації сутнісного наповнення фінансової системи розширено підходи до визначення її змісту, зокрема як механізму координації фінансових потоків, економічного інституту, інституційної структури. Це дозволило обґрунтувати та розширити розуміння її базових характеристик-властивостей, змістовну наповненість, визначити інституційні зміни як основу для поліпшення реалізації функцій фінансової системи, що орієнтовано на економію транзакційних витрат, усунення асиметричності інформації, обмеження опортуністичної поведінки, що сприятиме підвищенню ефективності реалізації функцій фінансової системи

2. Поглиблено поняттєвий апарат теорії фінансів і уточнено тлумачення змісту дефініцій «фінансова архітектура», «конкурентоспроможність фінансової системи», «інституційна модернізація». Це дало змогу обґрунтувати взаємозв'язок між окремими категоріями, що характеризують інституційний порядок (структуру) фінансової системи та цілеспрямованість, змістовність, функціональність його трансформації, уточнити сутнісні характеристики процесу інституційних змін, його форми. Отримані результати сприяли розвитку науково-

методологічного та методичного базису, підґрунтя дослідження інституційної трансформації фінансової системи, прикладних та аналітичних розробок.

3. Обґрунтовано інституційний розвиток фінансової системи як складний безперервний процес змін формальних і неформальних інституцій на основі конфлікту індивідуальних і суспільних, економічних і соціальних інтересів, що зумовлює динамічні зміни у фінансовій системі, визначає вектори її функціонування і розвитку. Визначено, що певний упорядкований набір інституцій створює матриці фінансової поведінки, які визначають стимули та обмеження щодо координації фінансових процесів, дозволяють розглядати багатоваріантність розвитку системи, отримувати аналітичну інформацію щодо досягнення цілей, своєчасно вносити корективи у фінансові процеси, здійснювати комплексне адаптивне управління складною динамічною фінансовою системою. На основі якісних і кількісних характеристик змін та їх результату виокремлено інституційні перетворення, деформації, трансформації фінансової системи.

4. Розроблено концептуальний та методологічний базис дослідження інституційної трансформації фінансової системи, який ґрунтується на сукупності сучасних теорій та концепцій і розкриває передумови інституційних змін фінансової системи на основі конфлікту індивідуальних і колективних інтересів, технологічних, інституційних, соціальних змін, глобалізації на основі самоорганізації, саморозвитку, адаптації інституцій у відповідь на вплив внутрішнього та зовнішнього середовища або цілеспрямованого впливу механізму інституційного регулювання з метою забезпечення інституційної рівноваги та інституційної ефективності. Обґрунтовано, що в основі методології дослідження визнання фінансової системи як чиннику соціально-економічного добробуту, що відповідає колективним інтересам, а сформованість та якість її інституційної структури як базис розвитку. Апробація методологічного базису, яка була доповнена парадигмою моделювання взаємозв'язку між розвитком фінансової системи та економічним зростанням, дозволила обґрунтувати та застосувати методичні підходи до оцінки інституційної структури фінансової системи України, здійснити системну підтримку концепції інституційної модернізації національної фінансової системи, орієнтованої на забезпечення її конкурентоспроможності.

5. Для оцінювання інституційного розвитку фінансової системи України запропоновано методичний підхід, який передбачає застосування інструментарію комплексного оцінювання та прогнозування інституційного середовища. Впровадження такого підходу дозволяє сформулювати актуальну інформацію щодо сформованості та якості інституційної структури фінансової системи, виявити деструктивні елементи та диспропорції в інституційному середовищі, оцінити інституційний потенціал фінансової системи, виявити стратегічні напрями та домінанти інституційної модернізації.

6. На основі принципів управління і адаптації складних систем запропоновано модель механізму інституційного регулювання фінансової системи, яка орієнтована на забезпечення конкурентоспроможності фінансової системи шляхом впливу на взаємодію системи інституцій та суб'єктів

фінансових відносин та її координацію. Визначено, що механізм інституційного регулювання як мультикомпонентна система взаємодії між відповідними складовими (суб'єкти, об'єкти, методи, інструменти, ресурси, механізми, критерії) характеризується цілеспрямованістю, нормативністю, дотриманням регламентів, динамізмом, оперативністю, адаптивністю, раціональністю і спрямований на зменшення неефективних інституцій та продукування інституційних новацій та ефективних інституцій. Відзначено, що з метою зниження опортуністичної поведінки в процесі інституційних змін він повинен містити мотиваційну складову. Загалом це дозволило визначити та поглибити інструментарій модернізації фінансової системи України щодо сучасних перетворень.

7. Сформовано та обґрунтовано концепцію інституційної трансформації фінансової системи в умовах технологічних змін, орієнтовану на модифікацію структури конфліктів щодо індивідуальних і групових, економічних і соціальних, а також екологічних, демографічних та інших інтересів, що прискорює інституційні та соціальні зміни та модифікує механізми їх реалізації, якісно та кількісно змінює інституційне середовище фінансової системи, створює нові можливості та ризики, формує нову парадигму фінансового регулювання та нагляду. Це дозволило поглибити методичні підходи до розробки та реалізації механізму інституційного регулювання фінансової системи, визначити стратегічні напрями інституційної модернізації національної фінансової системи, обґрунтувати пріоритети сучасного розвитку фінансової системи України щодо забезпечення стабільності, стійкості, ефективності з огляду на глобальні перетворення.

8. Розроблена модель поведінки фінансових організацій, як концепція мислення, та принципи її реалізації, що відображає інституційні зміни фінансової системи в умовах економіки, де зростає роль знань, інформаційно-комунікаційних технологій, мережових форм організацій, людського капіталу, глобалізації, та відображає образ мислення споживача, його цінності, конкурентну та інноваційну політику фінансової організації, та обумовлює формування її стратегії розвитку, конкурентних переваг тощо. Це дозволяє предметно орієнтувати теоретичні та методичні розробки щодо інституційної трансформації та модернізації національної фінансової системи в контексті сучасних змін.

9. Запропоновано науковий підхід, що розглядає інституційну трансформацію фінансової системи на основі концепту сталого розвитку, технологічних, соціальних й інституційних змін. Це надало можливість обґрунтувати, що фінансова система, сформована на принципах сталості, більше спрямована на зниження ризиків, усунення негативних наслідків у довгостроковому періоді, збалансоване та оптимальне задоволення інтересів суб'єктів фінансових відносин, зокрема, на основі спільної цінності, забезпечення фінансової стабільності в умовах невизначеності, що, крім того, відповідає сучасним змінам цінностей у бізнес-середовищі та суспільстві. Визначено, що результатом інституційних трансформацій фінансової системи в умовах сталого розвитку є зростання свідомого фінансування та інвестування,

зокрема, імпакт-інвестування, яке сприяє ефективності та стабільності фінансових потоків, збільшує фінансовий потенціал національної економіки та ефективність його використання, сприяє вирішенню економічних і соціальних проблем суспільства, оскільки, крім фінансової вигоди, має позитивний соціальний та екологічний ефект. Проте зауважено, що розвиток свідомого фінансування та інвестування потребує якісного інституційного середовища, підтримки держави, ефективного інституційного регулювання фінансової системи, особливо важливу роль відіграє сформованість відповідної культури інвестування, рівня фінансової грамотності, довіри до держави і фінансової системи. Авторкою запропоновано напрями державної політики підтримки свідомого фінансування та інвестування (орієнтовані на попит, пропозицію, ринок, інфраструктуру), критерії його стимулювання, що посилює концептуальну підтримку інституційної модернізації фінансової системи.

10. Сформовано рекомендації щодо прискорення інституційної трансформації фінансової системи України на основі пошуку інституційного потенціалу, можливостей його зростання та шляхів ефективного використання на основі корекції, удосконалення, доопрацювання існуючих інституцій, інституційних новацій, проектування та впровадження нових інституцій на основі світового досвіду, концепцій сталості та інклюзії, співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, потенціалу європейської інтеграції задля забезпечення стійкого розвитку та ефективності фінансової системи, раціональної координації фінансових потоків, створення оптимальних організаційно-інституційних структур та моделей поведінки, адаптивності до інституційних змін, що сприятиме ефективній реалізації функцій фінансової системи, її конкурентоспроможності та стійкому економічному зростанню.

11. Розроблено методичний підхід до оцінювання ефективності інституційних змін фінансової системи з урахуванням їх характеристик, суб'єктів, джерел, відповідності результату цілі на етапі проектування, реалізації, діагностики, корекції змін та структурно-логічну схему його реалізації, що сприятиме прискоренню інституційних трансформацій фінансової системи України в період модернізації, їх ефективності та результативності, зростанню життєвого циклу інституцій та підвищить рівень обґрунтованості рішень у процесі інституційного регулювання.

12. Обґрунтовано стратегічні домінанти інституційної модернізації фінансової системи України на основі комплексної оцінки інституційної структури фінансової системи, оцінки та прогнозування її впливу на розвиток фінансової системи, факторів фінансового форсажу, а також світового досвіду, що базуються на вирішенні конфлікту інтересів стейкхолдерів, економії транзакційних, організаційних і трансформаційних витрат, усунення асиметричності інформації, обмеження опортуністичної поведінки, зокрема: забезпечення сформованої та якісної інституційно-організаційної структури фінансової системи, що відповідає інтересам і цінностям усіх суб'єктів фінансових відносин; зростання фінансового потенціалу на основі раціоналізації кредитування та державної підтримки суб'єктів господарювання, альтернативного фінансування, стабільного та ефективного розвитку

небанківського сектору; забезпечення компліментарності монетарної та фіскальної політики щодо фінансової стабільності, горизонтальної та вертикальної збалансованості потоків у фінансовій системі, підвищення рівня монетизації та кредитної глибини на основі зменшення тіньової економіки, дедоларизації, оптимізації грошового обороту та ін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Ломачинська І. А. Фінансова система: теоретико-методологічні доміанти інституційної трансформації в умовах економічних перетворень : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 372 с. (15,5 друк. арк.).

2. Lomachynska I. Modernization of structure of financial systems with the development of FinTech. *Scientific approaches to modernization of economic system: development trends* : collective monograph. Lviv-Toruń : LihaPres, 2020. P. 363-382. (1,25 друк. арк.).

3. Ломачинська І. А. Модернізація монетарного впливу на національну економіку в умовах глобальної нестабільності. *Актуальні проблеми економіки і менеджменту: теорія, інновації та сучасна практика* : монографія / за ред. д.е.н., проф. Кузнєцова Е. А. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. С. 285-316. (1,6 друк. арк.).

4. Ломачинська І. А. Фінансово-кредитне регулювання великих підприємств. *Держава. Фіск. Великий бізнес* : монографія / під ред. проф. А. Крисоватого, В. Опаріна, В. Федосова; під наук. кер. В. Федосова : у 4 томах. Київ : КНЕУ, 2019. Т. 2. С. 465-516. (2,35 друк. арк.).

5. Ломачинська І. А. Фінансові технології та їх вплив на розвиток фінансової системи. *Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти* : монографія Вип. 3 / за ред. д.е.н., доц. О. М. Коваленко, д.е.н., проф. Є. І. Масленнікова. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. С. 188-201. (0,61 друк. арк.).

6. **Lomachynska I. A.,** Manchenko K. I. Influence of direct foreign investment on economy development of the Visegrad Group countries : conclusions for Ukraine. *National Economic Development and Modernization: experience of Poland and prospects for Ukraine*: multi-authored monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2017. Pp. 74-87. (1,08 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено інструменти залучення ПІІ в країнах Вишеградської групи, розроблено рекомендації для України – 0,65 друк. арк.).

7. Ломачинська І. А. Удосконалення фінансового забезпечення малого і середнього підприємництва в Україні в контексті польського досвіду. *A conceptual framework for economic growth in the age of globalization* : kollektive monograph. Verlag SWG imex GmbH Nunberg, Deutschland, 2016. Pp. 253-263. (0,79 друк. арк.).

8. Ломачинська І. А. Вплив державних фінансів на фінансову діяльність вітчизняних підприємств. *Закономірності розвитку підприємств в умовах невизначеності економічного середовища* : кол. монографія / за заг. ред. О.В. Горняк. Одеса, 2015. С. 66-92. (1,28 д.а.).

9. Ломачинська І. А. Вплив екологізації на фінансову поведінку транснаціональних компаній в умовах глобалізації. *Економіка і управління в умовах глобальних трансформацій* : колективна монографія / за заг. ред. О. В. Горняк. Одеса, 2013. С. 149-168. (1,44 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

10. Ломачинська І. А. Концептуальні підходи до визначення сутності імпаکت-інвестицій. *Бізнес Інформ*. 2020. № 2. С. 16-22. (0,92 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, Academic Journals Database, Research Bible, Open Academic Journals Index, OpenAIRE, Google Scholar, фахове видання].

11. **Lomachynska I.**, Babenko V., Yemets O., Yakubovskiy S., Hryhorian R. Impact of the foreign direct investment inflow on the export growth of the Visegrad group countries. *Studies of Applied Economics*. 2020. 38, 3(1). Pp. 1-11. (1,01 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено вплив ПІІ на розвиток зовнішньоекономічної діяльності – 0,45 друк. арк.). [Міжнародні наукометричні бази *Scopus*, *Web of science*].

12. Ломачинська І. А. Концептуальні основи фінансіалізації в контексті нової парадигми економічного розвитку. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2020. Том 25, вип. 6 (85). С. 56-62. (0,88 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

13. **Ломачинська І. А.**, Мумладзе А. О., Кесарь Я. П. Вплив банкінгу на розвиток національної економіки. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2020. Том 25, вип. 2 (81). С. 29-36. (1,12 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено посткризову модернізацію банківської системи України – 0,45 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

14. Ломачинська І. А. Діагностика інституційного середовища фінансової системи України та його впливу на фінансовий розвиток. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 4, том 2. С. 247-254. (1,0 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

15. Горняк О. В., **Ломачинська І. А.**, Мумладзе А. О. Кредитне та кількісне пом'якшення в системі монетарного регулювання в умовах глобальної нестабільності : досвід розвинених країн. *Економічний простір*. 2020. № 156. С. 9-14. (0,96 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено трансформацію монетарного регулювання в умовах глобальної нестабільності – 0,30 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

16. **Ломачинська І. А.**, Масленніков Є. І., Мумладзе А. О. Від'ємні відсоткові ставки як інструмент нетрадиційної монетарної політики та їх вплив на економіку та фінансові ринки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020.

Вип. 4(78). С. 7-15. (1,28 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено особливості нетрадиційних монетарних методів та її вплив на економічний розвиток – 0,4 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: CiteFactor, OAJSE, Eurasian Scientific Journal Index, Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

17. Мельник В. М., **Ломачинська І. А.** Фінансова економіка: еволюція та концептуальні основи формування в новій економіці. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2020. Вип. 6. С. 165-173. (1,24 друк. арк., особистий внесок автора: удосконалено періодизацію фінансової економіки – 0,65 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

18. Мельник В. М., **Ломачинська І. А.** Фінансова архітектура національної економіки: інституційний підхід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 34. С. 156-162. (0,96 друк. арк., особистий внесок автора: структуровано інституційне середовище фінансової системи – 0,65 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

19. **Ломачинська І. А.**, Кесарь Я. П. Поведінкова економіка та її вплив на розвиток банкінгу. *Бізнес навігатор*. 2019. Вип. 5 (56). С. 13-18. (0,76 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено поведінкові аспекти розвитку банківської справи – 0,50 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, Google Scholar, Crossref, фахове видання].

20. **Ломачинська І. А.**, Куниця В. С. Роль FinTech у модернізації банківської діяльності в умовах глобалізації. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2018. Том 23, вип. 5(70). С. 190-195. (0,86 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено вплив FinTech на модернізацію фінансових систем – 0,58 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

21. Gural A., **Lomachynska I.** FDI and financial development as determinants of economic growth for V4 countries. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017. Vol. 3, No 4. Pp. 59-64. (0,76 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено вплив фінансового розвитку на економічне зростання країн – 0,4 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база *Web of science*].

22. Maslennikov E. I., **Lomachynska I. A.**, Bychkova N. V. Ensuring stability of Ukrainian banking system in context of institutional transformation. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4 (12). Ч. 2. С. 62-70. (0,89 друк. арк., особистий внесок автора: оцінено вплив інституціональної трансформації банківської системи України на її стабільність – 0,39 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база *Web of science*, Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

23. **Ломачинська І. А.**, Щур Р. І. Соціально-економічні ефекти бюджетно-податкової децентралізації. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2017. Т. 22, вип. 5 (58). С. 180-183. (0,61 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено соціалізацію фіскальної політики – 0,38 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання].

24. Гураль А. О., **Ломачинська І. А.** Вплив фінансового розвитку Вишеградської групи на соціально-економічний добробут. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 6 (34). С. 37-43. (0,85 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено фінансовий розвиток країн та його вплив на розвиток економіки – 0,52 друк. арк.). [Index Copernicus, Google Scholar, EBSCO Publishing, Ulrich's Periodicals Directory, Scientific Object Identifier, Globethics, фахове видання].

25. Ломачинська І. Бюджетно-податкове регулювання соціальних аспектів економічного розвитку. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2016. Т. 21, вип. 4 (46). С. 188-191. (0,61 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання].

26. Бичкова Н. В., **Ломачинська І. А.**, Мумладзе А. О. Роль банківської системи у фінансіалізації економічного розвитку України. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2015. Т. 20, вип. 6. С. 202-206. (0,93 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено та оцінено процес фінансіалізації економічного розвитку країни – 0,4 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання]

27. Ломачинська І. А. Вплив фіскальної політики держави на фінансову стійкість українських підприємств. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2014. Т. 19, вип. 2/5. С. 173-177. (0,65 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання].

28. Ломачинська І. А. Вплив інституційного розвитку фінансової системи на економічну безпеку України. *Вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 8, ч. 1. С. 174-177. (0,58 друк. арк.). [фахове видання].

29. Ломачинська І. А. Особливості фінансової діяльності представництв іноземних компаній в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2014. Т. 19, вип. 4. С. 84-90. (0,51 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання].

30. **Ломачинська І. А.**, Кравцова А. О. Вплив конвергенції фінансового та реального секторів на розвиток національної економіки України. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2012. Т. 17, вип. 2. С. 139-146. (0,54 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання].

31. Ломачинська І. А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2012. Т. 17, вип. 3-4. С. 137-143. (0,52 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання].

32. Ломачинська І. А. Оптимізація впливу державних фінансів на розвиток фінансів суб'єктів господарювання в умовах макроекономічної нестабільності. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2011. Вип. 1 (58). С. 72-81. (0,51 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання].

33. Ломачинська І. А. Архітектура фінансової системи України: теоретичні основи оптимізації в сучасних умовах. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2011. № 41(2). С. 244-249. (0,57 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання].

34. Ломачинська І. А. Оптимізація фінансової поведінки домогосподарств у трансформаційній економіці України. *Економічний простір*. 2011. № 49. С. 141-149. (0,52 друк. арк.). [фахове видання].

35. Ломачинська І. А. Формування фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств у сучасних умовах розвитку національної економіки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2011. Т. 1. С. 172-174. (0,36 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання].

36. Ломачинська І. А. Фінансова грамотність як основа оптимізації фінансової поведінки в умовах глобальної трансформації. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2011. Т. 16, вип. 20. С. 115-125. (0,66 друк. арк.). [Google Scholar, фахове видання].

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

37. **Lomachynska I., Andrieieva O.** Reforms in banking system of France and their impact on banking operations development. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2018. Issue 156. PP. 23-26. (0,48 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено вплив модернізації банківської системи на її розвиток – 0,25 д.а.).

Статті в інших виданнях:

38. Мельник В. М., **Ломачинська І. А.** Роль держави у фінансовому забезпеченні малого і середнього підприємництва в Польщі: висновки для України. *Економічний вісник: серія фінанси, облік, оподаткування*. 2017. № 1. С. 120-128. (0,70 друк. арк., особистий внесок автора: розроблено рекомендації щодо удосконалення фінансового забезпечення українських МСП – 0,39 друк. арк.). [Google Scholar].

Праці апробаційного характеру:

39. Ломачинська І. А. Модернізація бізнес-моделі традиційного банкінгу в контексті цифрової трансформації. *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності* : матер. десятої Міжнар. наук.-практич. конф. 23-24 квітня 2020 р. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. С. 17-19. (0,21 друк. арк.).

40. Ломачинська І. А. Фінансування та інвестування в контексті сталого розвитку. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища* : матер. ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. 25 вересня 2020 р. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2020. С. 119-122. (0,23 друк. арк.).

41. Ломачинська І. А. Монетарні механізми розвитку національної економіки в умовах глобалізації. *Матеріали 74-ї звіт. наук. конф. проф.-викл. складу і наук. праць ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 25-27 листопада 2020 р. Одеса : Фенікс, 2020. С. 135-139. (0,26 друк. арк.).

42. Ломачинська І. А. Щодо еволюції сутності національної фінансової системи. *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності* : матер. дев'ятої Міжнар. наук.-практич. конф. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. С. 20-23. (0,31 друк. арк.).

43. Ломачинська І. А. Цінності та інвестиції впливу. *Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління. Глобальні економічні виклики та можливості у цифрову епоху* : матер. Міжнар. форуму EFBM. 21-24 травня 2019 р. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. Т. 1. С. 48. (0,23 друк. арк.).

44. Краус Н. М., **Ломачинська І. А.**, Заборовець Ю. О. Розвиток ринку цінних паперів в Україні. *Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи* : матер. наук.-практ. конф. 15 жовтня 2019 р. Полтава : Пол НТУ. С. 165-168. (0,21 друк. арк., особистий внесок автора: визначено основні проблеми ринку цінних паперів – 0,08 друк. арк.).

45. Ломачинська І. А. Трансформація структури фінансового ринку в умовах цифровізації. *Матеріали 74-ї звіт. наук. конф. проф.-викл. складу і наук. праць ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 27-29 лист. 2019 р. Одеса : Фенікс, 2019. С. 102-105. (0,18 друк. арк.).

46. Ломачинська І. А. Фінансове забезпечення розвитку вітчизняних підприємств у сучасних умовах господарювання. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф.. 28-29 верес. 2018 р. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018. С. 252-255. (0,24 друк. арк.).

47. **Ломачинська І. А.**, Мумладзе А. О. Вплив технологічних змін на трансформацію фінансових систем. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. 14-15 верес. 2018 р., м. Одеса. Одеський нац. ун-т. Одеса : Фенікс, 2018. С. 49-54. (0,26 друк. арк., особистий внесок автора: визначено вплив технологічних змін на регуляторну політику – 0,12 друк. арк.).

48. Ломачинська І. А. Роль держави у формуванні фінансової інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва (на прикладі Польщі). *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності* : матер. сьомої Міжнар. наук.-практ. конф. 27-28 квіт. 2017 р. Одеса : Одеський нац. ун-т, 2017. С. 12-14. (0,19 друк. арк.).

49. Ломачинська І. А. Вплив архітектури фінансової системи на розвиток національної економіки. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. 2-3 листопада 2017 р. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 247-252. (0,38 друк. арк.).

50. Ломачинська І. А. Соціалізація податкового регулювання. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища* : матер. Міжн. наук.-практ. конференції. 22-24 вересня 2016 р. Одеса : Одеський нац. ун-т, 2016. С. 52-54. (0,16 друк. арк.).

51. Ломачинська І. А. Чииники формування національної моделі фінансової системи в умовах глобалізації. *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності* : матер. шостої Міжнар. наук.-практ. конференції. 28-29 квітня 2016 р. Одеса: Одеський нац. ун-т, 2016. С. 14-16 (0,24 друк. арк.).

52. Бычкова Н. В., **Ломачинская И. А.** Развитие банковской системы Украины в контексте финансовализации. *Modern transformation of economics and*

management in the era of globalization : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. 29 січня 2016 р. Klaipeda : Baltija Publishing. 2016. С. 271-274. (0,16 друк. арк.).

53. Ломачинская И. А., Бычкова Н. В., Мумладзе А. О. Банковская система Украины: современное состояние и перспективы развития. *Formation of modern economic area: benefits, risks, implementation mechanisms* : proc. of the conf. 29 квітня 2016 р. Tbilisi : SSOTU, 2016. С. 270-273. (0,21 друк. арк., особистий внесок автора: досліджено стан банківської системи країни – 0,09 друк. арк.).

54. Lomachynska I. Government expenditures in context of socialization of economic development. *Economy and society: modern foundation for human development* : proc. of the conf. October 31th, 2016. Leipzig univ. Leipzig, Germany: Baltija Publishing, 2016. Part 1. P. 5-7. (0,21 друк. арк.).

55. Ломачинська І. Формування архітектури фінансової системи України. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості* : матер. Міжнар. наук.-практ. Конференції; 14-16 травня 2015 р. м. Львів. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 226-228. (0,19 друк. арк.).

56. Ломачинская И. А. Образование как основа экономической и финансовой безопасности. *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності* : матер. четвертої Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : Одеський нац. ун-т, 2014. С. 30-32. (0,15 друк. арк.).

57. Ломачинская И. А. Финансовая активность украинских домохозяйств. *Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka*. Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. S. 43-47. (0,27 друк. арк.).

58. Ломачинська І. А. Взаємовплив фінансового і реального секторів економіки в Україні. *Ринкові, державні та корпоративні структури в умовах глобальних трансформацій* : матер. Міжн. наук.-практ. конференції. 25-27 вересня 2014 р. Одеса : Гельветика, 2014. С. 133-135. (0,21 друк. арк.).

59. Ломачинська І. А. Вплив державного боргу на фінансову діяльність підприємств. *Актуальне проблеми економіки и финансов* : матер. Международ. науч.-практ. конференции. 29 декабря 2014 г., Киев-Санкт-Петербург-Вена. Киев : Финансово-экономический научный совет, 2014. С. 27-31. (0,21 друк. арк.).

60. Ломачинская И. А. Влияние государственной поддержки на результаты финансово-хозяйственной деятельности украинских предприятий. *Institutionelle Grundlagen für die Funktionierung der Ökonomik unter den Bedingungen der Transformation* : Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel. Vol. 2 Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. S. 93-96. (0,29 друк. арк.).

61. Ломачинская И. А. Взаимосвязь финансового развития национальных экономик и бедности населения. *Science – od teorii do praktyki* : zbiór raportow naukowych. 29-31 бер. 2013 р. Sopot: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. № 6. С. 69-72. (0,29 друк. арк.).

62. Ломачинська І. А. Фінансова інфраструктура розвитку малого бізнесу. *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності* : матер. третьої Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : Одеський нац. ун-т, 2013. Частина 1. С. 13-16. (0,21 друк. арк.).

63. Ломачинська І. А. Роль конвергенції фінансового та реального секторів у забезпеченні стійкого зростання економіки. *Фірма та ринок в умовах інституціоналізації економічного розвитку*: матер. Міжнар. наук.-практ. конференції. 27-29 вересня 2012 р., м. Одеса. Одеса: Одеський нац. ун-т, 2012. Ч. 1. С. 76. (0,21 друк. арк.).

64. Ломачинська І. А. Фінансова криза в Україні у контексті теорії Агійона-Бачеті-Бенерджі. *Стратегія розвитку постсоціалістичних країн в умовах європейської економічної інтеграції*: матер. міжн. наук.-практ. конф. 23-24 квітня 2010 р., м. Одеса. Одеса: Одеський нац. ун-т, 2010. Ч. 1. С. 54-56. (0,18 друк. арк.).

65. Ломачинська І. А. Архітектура фінансової системи та її формування в умовах сучасного розвитку України. *Наукове забезпечення процесів реформування соціально-економічних відносин в умовах глобалізації*: матер. IV наук.-практ. конф. Сімферополь, 2010. Т. 1. С. 98-100. (0,18 друк. арк.).

66. Ломачинська І. А. Інституційні проблеми розвитку фінансової системи України. *Інституційні засади функціонування економіки в умовах трансформації*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса: Одеський нац. ун-т, 2010. Ч. 2. С. 55-58. (0,16 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Ломачинська І. А. Інституційна трансформація фінансової системи України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Национальний університет «Чернігівська політехніка» МОН України. – Чернігов, 2021.

Дослідження спрямоване на обґрунтування теоретичних та методологічних засад інституційної трансформації національної фінансової системи та розроблення пропозицій, спрямованих на забезпечення її ефективності для стійкого економічного зростання України. Систематизовано теоретичні підходи до визначення сутності фінансової системи, уточнено поняттєвий апарат. Обґрунтовано концептуальні положення інституційного розвитку фінансової системи та її трансформації. Розвинуто методологічний базис дослідження інституційної трансформації фінансової системи. Обґрунтовано логічну послідовність структурно-параметричного оцінювання інституційних змін у фінансовій системі та її методичний супровід. Розроблено механізм інституційного регулювання фінансової системи. Запропоновано теоретико-прикладні положення інституційної трансформації фінансової системи під впливом технологічних змін, концептуальну модель поведінки фінансової організації в новій економіці. Розвинуто наукові підходи до інституційної трансформації фінансової системи на основі сталості.

Досліджено еволюцію фінансової системи України. Здійснено оцінювання сформованості та якості інституційної структури національної фінансової системи та ідентифіковано інституційні зміни, їх деструкції та деформації. Сформовано комплекс науково-прикладних рекомендацій щодо прискорення інституційної трансформації фінансової системи України на основі

інституційної модернізації. Розроблено й обґрунтовано концепцію інституційної модернізації фінансової системи. Розроблено методичний підхід до оцінювання ефективності інституційних змін фінансової системи країни. Окреслено стратегічні домінанти підвищення ефективності фінансової системи України.

Ключові слова: фінансова система, інституції, інституційна структура, інституційне середовище, фінансова архітектура, інституційний розвиток, інституційна трансформація, інституційна модернізація, інституційне регулювання, інституційна ефективність, інституційна рівновага.

АННОТАЦИЯ

Ломачинская И. А. Институциональная трансформация финансовой системы Украины. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Национальный университет «Черниговская политехника» МОН Украины. – Чернигов, 2021.

Научное исследование направлено на обоснование теоретических и методологических основ институциональной трансформации национальной финансовой системы и разработку предложений, направленных на обеспечение ее эффективности для устойчивого экономического роста Украины. Систематизированы теоретические подходы к определению сущности финансовой системы и уточнен актуальный понятийный аппарат. Обоснованы концептуальные положения институционального развития финансовой системы и ее трансформации. Разработан методологический базис исследования институциональной трансформации финансовой системы. Обоснованно логическую последовательность структурно-параметрического оценивания институциональных изменений в финансовой системе и ее методическое сопровождение. Разработан механизм институционального регулирования финансовой системы. Предложено теоретико-прикладные положения институциональной трансформации финансовой системы под влиянием технологических изменений, концептуальную модель поведения финансовой организации в новой экономике. Развита научные подходы к институциональной трансформации финансовой системы на основе устойчивого развития.

Исследована эволюция финансовой системы Украины. Осуществлена оценка сформированности и качества институциональной структуры национальной финансовой системы и идентифицировано институциональные изменения, их деструкции и деформации. Сформирован комплекс научно-прикладных рекомендаций по ускорению институциональной трансформации финансовой системы Украины на основе институциональной модернизации. Разработаны и обоснованы концепцию институциональной модернизации финансовой системы. Разработан методический подход к оценке эффективности институциональных изменений финансовой системы страны. Определены стратегические доминанты повышения эффективности финансовой системы Украины.

Ключевые слова: финансовая система, институции, институциональная структура, институциональная среда, финансовая архитектура, институциональное развитие, институциональная трансформация, институциональная модернизация, институциональное регулирование, институциональная эффективность, институциональное равновесие.

ABSTRACT

Lomachynska I. A. Institutional transformation of the financial system of Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Economics, specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Chernihiv Polytechnic National University Ministry of Education and Science of Ukraine. – Chernihiv, 2021.

This research deals with a formation of the conceptual basis and scientific substantiation of the theoretical and methodological base, methodological guidelines and recommendations related to the institutional transformation of the financial system of Ukraine. The research is aimed at solving current problems concerning assurance of stability, safety and effectiveness of the national financial system by use of the concepts of its institutional transformation.

A concept of the financial system institutional transformation is based upon the institutional development paradigm and suggests a large-scale, qualitative and fundamental change in its institutional structure, which alters the stereotypes and models of the financial behavior, includes the qualitative change of the financial system structure, the financial activity practices and its targets; changes the incentives, stimuli and factors influence decision-making in the financial sphere, the institutions and the mechanisms of their accomplishment. The concept of the financial architecture construction, as the organizational and institutional structure of the financial system, and the internal structure of its institutional hierarchy have been established.

The conceptual basis and methodological factors defining the research of the financial system institutional transformation have been formulated. Substantiated as well are the concepts of financialization and financial economy as the current paradigm of the economic and financial development. The conceptual basis of the current transformation of the financial system institutional structure of the financial system has been proposed with due account of the technological changes, digitalization and global transformations. The insight in the theoretical and methodological basics of the financial system institutional transformation has been increased upon the principles of sustainable development.

Proposed are the scientific and methodological support, methodological guidelines for diagnosing the maturity of the institutional environment of the national financial system and quality of its institutional structure. The author developed and substantiated the concept of the institutional upgrading of the financial system, being a component of the system transformation process based on the institutional changes, financial policy and socialization, which is aimed at raising effectiveness of the financial system functions and assurance of its competitiveness that will boost economic growth, social progress and ecological effectiveness. A mechanism of the

institutional regulation of the financial system development and methodological approaches to appraising effectiveness of the institutional changes have been proposed in order to make timely adjustments, make decisions aimed at improvements and refine institutions as well as design new ones.

The analysis of the financial development of the national economy of Ukraine and diagnostics of the financial system institutional environment were performed. The scientific basics, strategic directions and the dominating ideas of the institutional upgrading of the national financial system of Ukraine were proposed and substantiated.

Key words: financial system, institutions, institutional environment, financial architecture, institutional development, institutional transformation, institutional upgrading, institutional regulation, institutional effectiveness, institutional balance.